

III

M. 39.926

h

AŠKERČEVA ČITANKA

IZDALA IN ZALOŽILA
„SVOBODNA MISEL“
1913

K2.60

A. A. Berg.

AŠKERČEVA ČITANKA

IZBRANE PESMI ANTONA AŠKERCA

UREDIL IN UVOD NAPISAL
Dr. IVAN PRIJATELJ

Ivan Prijatelj

V PRAGI
ZALOŽILA SVOBODNA MISEL
1913

III, M, 39.926, 2

KAZALO.

	Str.
Anton Aškerc	5
Moja Muza	27
Kosa	28
Čuj, veter piše razdivjan	29
Kadi se njiva	30
Mi vstajamo	31
Sopotnik	33
Brat Slovak	35
Brodnik	37
Na sedmini	39
Svatba v Logéh	43
Vinska bajka	46
Mejnik	49
Godčeva balada	51
Iškarjot	54
Poslednja straža	57
Ponočna potnica	60
Celjska romanca	62
Slovenska legenda	65
Napoleonov večer	69
List iz kronike Zaičke	72
Stara pravda	77
I. Znamenja na nebu	79
II. Kralj Matijaž	82
III. Zmaj	86
IV. Pred cesariem	89
V. Tlaka	92

	Str.
VI. Boj pri Brežicah	95
VII. Knežji kamen	97
VIII. Tabor	102
IX. Stava	105
X. Kronanje v Zagrebu	114
Anka	119
Zimska romanca	121
Dvorski norec	123
Najlepši dan	126
Božična pesem siromakova	128
Bajramska legenda	130
Delavčeva pesem o premoğu	133
Šatanova smrt	138
Firdúzi in derviš	145
Pegaz in osel	148
Pevčev grob	151
Čaša nesmrtnosti	154
Prva mučenica	158
Grešnik	162
Krišna	165
Bazarska parabola	168
Jaz	171
Luč iz neskončnosti	174
Ahasverjeva himna Noči	176
Ahasver pod križem	179

ANTON AŠKERC.

Malo več kakor trideset let je od tega, ko je Aškerc stopil v slovensko slovstvo pod zakritim imenom Gorazd. Stritar je bil gospodar našega slovstvenega polja. Kakor mogočen veleposestnik je prestoloval tam na cesarskem Dunaju in pošiljal svojim rojakom v domovino list »Zvon«. V njem je glasil mir in spravo, edinost, soglasje, ljubo zastopnost, potrpežljivost, krščansko ljubezen. V njem je napovedoval in prorokoval v tolažbo vsem trpečim sobratom — veliki slovanski dan. Češ: napočila bo ura, ko bo golobja, prirodjeno krščanska slovanska natura z ljubeznijo premagala ves svet in v svoji veliki ljubezni potopila vse razprtije in vse gorje. Na Dunaju je pa tudi kraljevala nemškoliberalna vlada, Slovencem huda mačeha. Trd kruh nam je rezala, s peto nas tiščala ob tla, preganjala naš lepi jezik iz urada in šole, zaplenjala naše časopise, naše domače uradnike pošiljala v tujino, med Slovence pa rinila trde Nemce. Kakor v stajo zagnana čreda ovac smo bili. Stikali smo glave, šepetali in se posvetovali, kako bi si obranili vsaj to borno življenje, kako bi ostal naš vsaj ta skromni, od očetov podedovani domek... Edina tolažnica nam je bila Gregorčičeva tožeča

pesem, glaseča se z ene same zvonke strune o domovini kot »vdovi tožni, zapuščeni, materi toliko sirot.« To pesem smo imeli in pa Stritarjevo pridigo v šoli, ki se je imenovala »Zvon«. V tem šolskem ozračju se je negovalo slovensko slovstvo in ž njim slovenska pesem kot tolažnica, učiteljica, kot usmiljena sestra narodova. Pod nadzorstvom profesorja Stritarja smo se učili delati stike, ubirati rime, se vadili v blagoglasju in leporečju. Vse slovensko slovstvovanje je obstajalo v obliki. Misli, duševne borbe, družabna nasprotja smo bili odstavili z dnevnega reda, da bi ne razžalili koga, ki je z nami vred v staji stikal glavo, da bi ne razhudili koga, ki je z nami vred sedel na šolski klopi in meril stopice na prste.

Takrat so nastopila osemdeseta leta. In izvršil se je velik preobrat. Nemški liberalci, želeči vse nenemške narode Avstrije vtopiti v žlici vode, so bili dogospodarili. Državo so bili spravili v dolgove. Nazadnje so še cesarju branili, da ne sme Bosne priklopiti k naši državi, češ, da imamo že itak preveč Slovanov. Na to pa jih je cesar pogнал, kakor požene skrben gospodar nezvestega in nemarnega oskrbnika. Poklical je h krmilu grofa Taaffeja in mu naročil, da naredi mir med njegovimi narodi. Nemci so se skujali in niso hoteli sodelovati pri novi vladi. Prejšnji hlapci so prišli do oskrbništva. Pri teh okoliščinah smo tudi Slovenci vstopili v vladno stranko. Kranjska je dobila prvega slovenskega predsednika v osebi barona Winklerja.

Politične spone so se nam zrahljale, iz staje smo smeli stopiti na prosto, solnčno, božjo plan. S politično stajo pa je bila pri kraju tudi naša slovstvena šola. Odrastli smo ji. Vsak je začel misliti po svoje. Vsak je smel ubirati svoja pota, kakor mu je velel njegov lastni razum, kamor

ga je gnalo njegovo, nič več od strahov oplašeno srce. Začeli smo se veseliti življenja, zavedati svojih dragocenih posebnosti in nagnenj, družiti se po prepričanju in stanu: duhovnik z duhovnikom, razumnik z razumnikom, delavec z delavcem, postali smo si v svesti svojih lepote, prednosti, pa tudi pomanjkljivosti, napak in slabosti življenja. Med Slovenci je zavladal — realizem...

* *

*

Realistična smer stremi po tem, da polno in vsestransko preživi, objame ter razume življenje, ki ga jemlje v vsej njegovi neposrednosti: družabno, politično, versko, нравno, duševno in gmotno. Realistična poezija ne kraljuje nad svetom, ampak sredi vsakdanjega vrveža in meteža. Ni praznična, ampak delavniška. Ne dviga ljudem pogledov v nadčutne svetove, jih ne zazibava v sanje in zamaknenje, ampak jim bistri pogled, ostri ušesa in brusi jezik. Ljudi zori za protest. Posvečuje delavnik. Lepote išče v vsakdanjosti in v goli resnici. Pogum ima imenovati vse s pravim imenom. Ne beži iz trdih razmer v izsanjane kraje. V neizprosnih pogojih vsakdanjosti izkuša najti opor za življenje. Kakor svet, ki se v njem mude realisti, takšna je tudi njih pisava: njih verz je trd in preprost, njih govorica enostavna, kratka, polna kričečih kontrastov. Umetničenje, negovanje sloga jim je tuje.

Ko smo v osemdesetih letih postali v politiki vsaj deloma polnopravni, smo tudi mi postali realisti. A tudi realisti le deloma. Res je vse začutilo, da nam je nepotreben postal Stritar. Šoli smo bili odrastli, in profesor je šel v pokoj. A hvaležnost smo mu ohranili vedno. Bil je izvrsten vzgojevalec. Poznal je najolikanejša, zlasti romansko-germanska slovstva, presadil je vzorce poetičnih

lepotij iz svetovnih literatur k nam, Rousseauja, Goetheja, Goldsmitha. V dolgih pesmih nam je prvi pripovedoval, da se napoveduje socialno vprašanje, ubral ton družabnih pritožeb. To spoštovanje do Stritarja je bilo lepo, a malce ovirajoče za razvoj našega slovstva. Onemogočilo je javno, teoretično borbo med Stritarjevim formalizmom in realizmom ljubljanskih »Zvonovcev«. In ker se je Stritar tiho umeknil in ker realizem ni nastopil kot bojevito novotarstvo, nova smer tudi ni razvila nobenega razmaha in izrazitosti. Nova struja je pricurijala k nam in se vtihotapila v našo lepo knjigo. Zato je bil naš realizem najpohlevnejši med vsemi. Seveda ni njega izrazitost tudi zato mogla odločneje na dan, ker se je naša domača politična sloga vlekla predolgo v osemdeseta in še celo v devetdeseta leta, čeprav je že dolgo krepko bil po njej in koval svoja klerikalna srca — naš kladivar dr. Mahnič.

* *
*

Aškerc je začel pesniti ob začetku Taaffejeve dobe. Stal je še pod vtiskom narodne potlačenosti in oplašenosti. Vzora sta mu bila Gregorčič in Stritar. Zato so bile njegove prve pesmi lirične in rodoljubne. Kakor Gregorčič je tožil v neki pesmi l. 1882 o potujčeni slovenski zemlji. A značilno je bilo za poznejšega Aškerca, da že takrat ni samo plakal na grobovih, ki so še edini »naši«, da ni dolžil samo »tujega meča«, ampak »glasovi vetrov«, prihajajoči iz potujčene zemlje so mu bili glasovi zamrlih slovenskih duhov, ne tožečih, ampak obdolžujočih nas same, češ, da smo izgubili te zemlje, ker smo bili p r e m e h k i. L. 1884 pa je že zapel ono samozavestno davorijo »Mi vstajamo!« Kako še zelo je stal pod vplivom

Stritarjevega mehkega krščansko slovanskega mesijanizma, nam kažeta zadnji dve vrstici te pesmi:

»Osveta naj slovanska
Ljubezen bo krščanska!«

Da je bil ta mesijanizem Aškercu nekaj tujega, privzetega iz šole, se vidi že v tem, da je pesnik l. 1896, ko je sprejel to pesem v svojo drugo zbirko, tako-le pre naredil ta dva verza:

»Napredek in prosveta
To naša bo osveta!«

Realizem Aškerčev se je pokazal najprej v tem, da se je začel v lagodnem uživanju radovati nad našimi narodnimi duševnimi zakladi. V svesti si duševnega bogastva svojega plemena, katero je končno tudi doseglo svoj prostorček na solncu, je posegel v globino narodne zakladnice in nam nasul biserov iz nje, da so se lesketali na solncu in okrasili prsi narodne duše, včeraj še brezpravne robinjice. Ti biseri so bile Aškerčeve narodne balade.

V svojih narodnih baladah je pesnik nedosežen ljudski pripovednik. V sredo slovenske vasi nas vodi pod vaško lipo, kjer stari ded radovedni mladini razklada davne istorije o slavnih delih naših pradedov iz znamenitih turških časov. Z zadivljenimi očmi poslušamo pripovedi o zakopanem zakladu, o starem gradu, današnji razvalini, kjer so nekdanj živeli samosilniški graščaki in kradli naše device. Junaški starec »brodnik« prevaža turške ogleduhe po Savi ne na domačo stran, ampak v smrt njihovo in — svojo. In domače tragedije na selu, s kakšno pristno šegavostjo, kako neposredno in oprijemljivo se odigravajo pred našimi očmi! Na sedmini smo po umrlem vaškem

gospodarju. Sijajno se razvija razgovor pogrebcev, ono značilno hvaljenje umrlega, kakor je običajno na sedmini. V kratke kitice dvovrstičnice je vključena vsa ljudska gostobesednost. V tej plohi besed pa se s fino psihologijo podčrtujejo momenti, ki navzočo morivko moža režejo v dušo. Naposled ona šaljiva opazka, da jo pride mož strašit, ki mlado vdovo povsem zmakne z uma, pahne v blaznost, v kateri izpove svojo težko krivdo. S kakšnim pristnim humorjem je popisana svatba v Logeh! Stara kmetiška povest, pripovedovana s samo Aškercu lastno napetostjo razvijajočega se dejanja. To dejanje se s fino epično potezo zavira z mlinarjevim okornim govorom, ki pozornost do skrajnosti napne. Potem pa oni pristno Aškerčev kontrast: namesto poročnega daru — nezakonsko dete! Završuje se pesem s solničnim humorjem:

»Še godci smejo za pečjo se,
smejijo se gosli in bas — —
nevesti kraj ženina lepi
od stida rdí se obraz.«

»Vinska bajka« je svečana narodna romanca. Zdi se mi kakor sveta obredna pesem blagoslovljenih Slovenskih goric. Kdor je že kdaj čul človeka iz teh lepih naših krajev — kakor je podpisani slišal pesnico Natašo — pravi o gojitvi vinske trte, o svetotajstvenem ravnanju ž njo, bo razumel ta svečani ton, to čarobno struno, ki »golči« iz te pesmi o hramu na Sladkem vrhu. Iz te bajke diha resnični »genius loci«, duh kraja. Vzor narodne balade, vzete naravnost iz prastarih globin čuvstvovanja narodovega, iz čuta njega pravičnosti, iz npravnega zakonika, ohranjenega od pradavnine v narodnem poverju, je Aškerčeva remek-balada »Mejnik«. Baladni slog je v njej dognan do preciznosti. Aškerčev »Mejnik« in

Levstikov »Ubežni kralj« sta najboljši slovenski baladi. Po zdržanosti in lapidarnosti sloga je Aškerc celo prekosal Levstika. Žarišče cele pesnitve je blisk. In kakor v jarkem blisku se nam tudi odkriva vse dejanje. Vsaka beseda je bleščeč žarek, vsak stavek dejanje zase. Poslušajmo samo eno kitico:

»Sejm bil je živ. Prodal i on je Lahom
tam par volóv.
Zakasnil se je. V temni, pozni noči
sam gre domov.«

»Godčeva balada« je od prve do zadnje besede ena sama napeta struna. Skozi celo dejanje spremlja čitatelja prikazen, ki čaka, vedno nestrpneje sili, da dobi svoje ime. Zadnja beseda — »volk« pade, kakor je malo prej počil strel. Vse dejanje se je steklo v eno samo točko. O tej baladi bi mogli v resnici reči, da v njej ni niti ene besede preveč. In kako se zasekavajo in zarezujejo besede — sami predmeti! — v »Iškarjotu«! Kako odmeva v jambu »Poslednje straže« korak stražečega vojaka. Same moške rime: mrk — brk, dvorán — glasán, noč — moč, dan — stan. Ne stoji zastonj kot voz, s katerim se končno krepko zadrigne vse dejanje, kratka odsekana besedica — trd. Zopet se je stekel ves dogodek v eno samo točko. Ves drugi ton vlada v baladi »Ponočna potnica«. Na vodi smo in vse okrog nas se skrivnostno ziblje in giblje. Kakor uspavanka zazibava pesem brodnika v grozno, črno smrt:

»Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava...
,Prepelji, brodnik, me takój!
Oh, meni mudí se;
in preden zdani se,
mi daleč je priti nocój.'

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava...
Črez reko čoln črni leti.
A pótница pôzna,
velika in grôzna
z brodnikom v njem tiho sedí.«

Z narodnimi v tesni zvezi so Aškerčeve balade in romance iz domače zgodovine.

Važno, kakor se za zgodovinsko snov spodobi, se začenja »Celjska romanca«. V trohejskem zgodovinskem desetercu »varno stopa po stezici vranec«, nesoč neznanega jezdeca po dolini, osvetljevani od meseca. Naenkrat se svečani deseterec v sredi verza pretrga, v skočnem daktilu obsuje maskiranega grajskega jezdeca kmetiška množica. Kako se roga in pikro šali ta nagajivi verz! Ko kmetje utihnejo in se vseh oči upro zopet v grofa Urha, povzame pesnik zopet važni resni deseterec, ki se slavno glasi zlasti v famoznem zgodovinskem plemiškem pismu, ki ga mora Celjan podpisati. — Naravnost v nebesa nas vodi »Slovenska legenda«. A kakšna nebesa so to? Kakor si jih predstavlja preprosto ljudstvo: »žari se dvorana nebeška, žari, od bajnih leskeče se luči... in angeljci zlati, okrog letajoč, s perotmi že delajo veter...« S kratko energično besedo: »Odprite!« prikoraka pred nebeška vrata sam — Primož Trubar in razvname živahno debato med slovenskimi nebeščani. Diven je dialog te debate, karakteristično se nam predstavlja vsak debatant v kratkih svojih besedah: zelot škof Tekstor je za pekel, nekoliko milejši Hren, ki je bil sam pisatelj slovenski, za vice. Narodnjak Slomšek Trubarju tako kakor v svojih spisih tudi v nebesih milo odpušča krivoverstvo in govori za sprejem Trubarjev v nebesa, ker se je že spokoril in ker »v premilem jeziku on prvi iz vseh, o, čujte,

nam knjige je pisal«. (Čisto nekatoliški, humansko-poganski nazor!) Debatu zaključi sam bog otec, ki Trubarja pokliče v nebesa. Značilno se pesem konča: tihi Prešeren, ki se tudi v nebesih ne rine v ospredje, a najbolje ve pravo, pristopi prvi in Trubarju stisne desnico. Ta pesem razodeva tolikšen zmisel za kulturni pomen slovenske reformacije in je tako sijajna apoteoza Trubarja kot slovenskega kulturnega delavca, da se zdijo vsi poznejši spevi Aškerčevi o slovenskih reformatorjih kakor — odveč.

»Napoleonov večer« — francosko medvladje na Slovenskem z vsem njegovim kulturnim pomenom v desetih kiticah! Kompozicija te pesmi je občudovanja vredna. Na gostiji smo, eni takšnih, kakršne so tako radi prirejali Francozi. Izza mize se dvigne gostitelj maršal Marmont in govori. Iž njegove napitnice odseva njegova zgodovinsko znana simpatija do Ilirije. Drugi govornik, jožefinski škof Kavčič, zagovarja v dveh vrsticah celo Napoleonovo cerkveno politiko. Potem pride do besede meščanstvo: ljubljanski mâr, trgovec Mol, pek Testič, mesar Sekač — cela materijalna kultura. Kaj pa tedanja duševna kultura slovenska? Ta se ne more v množici poklanjati Napoleonu.

»A sredi družbe tih menih
napitnice poslušá...«

Dejstvo, da smo imeli Slovenci takrat samo enega in edinega Vodnika, ki je v polnem obsegu razumel veliki moment, je Aškerc z umetniškim čutom ugenil. Ta izolacija, v katero je na koncu pesmi postavil pesnik Vodnika, je sijajna. Tihi »pater Valentin« se v njej dvigne na visoki pedestal, okrog katerega se v pisani množici gneta ceremonijalno dostojništvo in materijalistično meščanstvo.

»List iz kronike Zajčke« diči Aškerca v prvi vrsti kot umetniškega stilista. Tako veren in točen zgodovinski dokument je, kakor bi ga bil mogel napisati samo resničen srednjeveški samostanski kronist. Jaz poznam v celi svetovni literaturi samo še eno tako dragoceno umetnino. To je list, ki ga piše v svoj letopis otec Pimen v Puškinovi zgodovinski drami »Boris Godunov«.

Krona Aškerčevih zgodovinskih balad pa je »Stara pravda«. Ta »venec balad« bi se mogel imenovati visoka pesem slovenskih, daleč tam v frankovskih časih pokopanih sanj o svobodi. Stare slovenske pravljice se oživljajo. Kralj Matijaž se vzbuja iz stoletnega spanja. Okrog gosposvetskega kamena vstajajo iz grobov duhovi:

»Čuj, svobode naše pokopane
pomnik je ta kamen edin!
Tujcu suženj ti pozabil davno,
da otec svobodnih si sin!«

Med temi pravljичnimi girlandami, ki ž njimi prepleta pesnik dejanje, pa se odigrava kratko, trdo in razsekano kruta realnost, zgodovina krvavih kmetiških vstaj. Sredi med girlandami klijó rdeče rože, krvave rože. Pretresljivo se zaključuje tragedija slovenskih sanj po svobodi: Slovenski kmetiški kralj se v Zagrebu venča na razbeljenem železnem prestolu z razbeljeno železno krono.

»Zvonovi zagrebški pojó,
pojó, da še nikdar tako.«

Samo še ene take zvonove poznam v svetovnem slovstvu. Opisal jih je pesnik Wyspiański ob pogrebu Kazimira Velikega:

»Hodijo mračni,
igrajo zvonovi,

okolo iz stolpov
igrajo zvonovi
jim tožno.«

* * *

*

Realističen veter je lahko poveval nad slovenskimi pokrajinami, ko je nastopil Aškerc. Kar tako tiho in brez boja smo bili odrinili v stran romantiko. V politiki smo bili trde boje za Ljubljano in še mnoge druge izgubljene trdnjave smo oblegali. V teh trdih bojih, v katerih se nam je v daljavi obetal mnogoteri uspeh, v tem praktičnem delu smo najbolje občutili svoje slabosti, medsebojne družabne pomanjkljivosti in vnebovpijočo krivico naših nasilnikov. In ko smo to oboje spoznali, smo prenehali tarnati in prositi. Na mesto Stritar-Gregorčičeve idealizacije in tožbe je mladi slovenski realizem postavil priznanje in protest, priznanje lastnih slabosti in protest proti tujim krivicam. Gregorčič je plakal na potujčeni zemlji in prosil Sočo, naj tujce zemljelačne vtopi na dnu razpenjenih valov. Aškerc je že v svoji zgodnji lirični pesmi »Glasovi vetrov« priznal, da je kopnela naša zemlja, ker smo bili premehki. Ako je Stritar, ki nam je prvi podal v z o r c e socialne poezije (v »Gospodu Mirodolskem«, »Nosanu«, v pesmih Petra Samotarja) podajal ta žanr kot sodobno literarno posebnost, ako je on pripovedoval o tem gibanju, se je Aškerc skoro nato uvrstil med bojevnike. Sprejel je socialno vprašanje za svojo zadevo, in iz prsi mu je prikipele p r o t e s t. Silen realističen protest, ki ni prosvedoval v besedah, ampak ki je molče razgrinjal fakta pred očmi čitateljev. In dejanja so govorila svoj silni jezik.

Socialna nasprotja je zgrabil pesnik že v svoji prvi socialni pesmi »Anki« s krepko plastiko. Narodne deseterce, ljubki refreni, narodne pesni, lirični paralelizem: cvetice-sestrice, pogovor s pticami, s potokom. In v sredi tega bujnega pesniškega okvira naenkrat bridka, trda vsakdanost, padla kakor oster kamen v čisto vodno gladino: »Čemu smo reveži na svetu?« In na koncu oni rezki disakord, kontrast hladne prirode nasproti prejšnjemu opisu njene krasote: »Prva nisi — zadnja ne na svetu!« — Druga pesem s socialno noto »Zimska romanca« se giblje glede dikcije še čisto v Stritarjevi vzorčni poeziji. Stritarjev je zlasti razlagajoči, lagodnoširoki ton. Medtem ko je končna zahteva tatu, naj zapro poleg njega še njegovo družino, že čisto Aškerčeva žgoča ironija in pereča satira. Aškerčev je tudi popoln nedostatek vsakih besednih in formalnih pritožeb. Sam fakt je tu in ta je najsilnejši protest proti družbi. — V »Dvorskem norcu« imamo Aškerčevo socialno obtožbo. A kako nesentimentalen je ta dokument! Brez rim, brez pesniških lepotij, v najtreznejših verzih govori ta norec največje obtožbe. Ob svilo stavi raševino, zraven zlatih lancev trde sponje, zraven biserov znoj na čelu moža, ki za svojcev kruh bori se ... »Najlepši dan« je po svoji obliki narodna pravljica; vsebina, ki je vlita v to posodo, je modernosocialna. Pesem učinkuje s svojo enostavnostjo.

»Božična pesem siromakova« je bila pomenljiv Aškerčev »confiteor«. Izšla je dne 1. marca 1896 v »Ljub. Zvonu« kot prva pesem cikla »Iz pesmarice neznanega siromaka«. S to pesmijo se je pesnik tesno približal ne samo socializmu, ampak naravnost — socialnodemokratski stranki. — On, ki je doslej oznanoval Kristove nauke v cerkvi, je izstopil iz nje in se pojavil na socialističnem zborišču — s s v o j i m Kristom vred:

»Ne! Ti si naš — mi bratje tvoji vsi,
kar nas zatirancev po svetu tava,
kar sužnjev nas brezpravnih nosi svet,
kar hira nas in strada in zmrzava.«

Iz socialističnega tabora je tudi »Bajramska legenda«. Pesnik je iz ene doktrine prešel v drugo, iz enega pravoverja v drugo, z ene lece na drugo. Saj mladi romar, ki se rine med ljudmi na leco, ni nihče drugi, nego novi socialistični vernik Aškerc. In njegova propoved ni nič drugega kakor pravoverni socialistični evangelij:

»Naš Mohamed dobri se moti, o bratje!
Raj svoj on uživa sám v večnosti naj!
Ne šele po smrti, na onem tam svetu —
že tukaj imeti mi čemo svoj raj!«

Pesnik je stopil na tla, za svobodnega pesnika opasna. Uvrstil se je med vsakdanje bojevnike stranke. Njihova gesla so postala njegova gesla. Njegov duh je bil v nevarnem položaju, da se ne vzpne več v samostojnem poletu iskat novih, svojih individualnih odkritij, ampak da bo ponavljal čisto gotova gesla, katerim bo postavil svojo nemajhno oblikovalno umetnost — v službo. Kako velika je bila ta umetnost tudi še pod strankarsko zastavo, nam kažeta zlasti poslednji dve pesmi. Kako lapidarna, plastična je »božična pesem siromakova«! Nikakega govoričenja, agitiranja ni v njej. Besede padajo kakor udarci kladiva, vsaka beseda goło dejanje, silovit protest. Tudi v »Bajramski legendi« je zlasti konec poln ljubke, pristno Aškerčeve ironije. Najčistejša pesniška umetnina Aškerčeva s te opasne postaje pa je »Delavčeva pesem o premogu«. V njej ne najdemo nikakih časopisnih strankarskih enunciacij, pač pa pesniško naravnost dragoceno premišljevanje o postanku premoga in njegovi

prazgodovini. Kot končni efekt se nam na koncu odgrinja vsa tragika rudarskega življenja, zavita v tako ljubko in zato tako silno učinkujočo pravljico o jamskem škratu.

V »Satanovi smrti« je Aškerc prvič prestopil visoke umetniške ojnice, zapustil ravnila vzvišene Muze in se pomešal med pocestno množico. Še se tuintam iz gneče zasvetlika njegovo pesniško čelo, zaiskri njegovo oko. Popis Satana in njegovega domovanja nas živo spomni na onega, ki nam je na podoben pesniški način v »Slovenski legendi« popisal nebesa. Tudi konec je edino delo onega Aškerca, ki je znal s silnim akordom zavezati dejanje, zaključiti pesem. A pesnitev je že dolgovezna, kakor socialistični govor v predmestni gostilni. In kar je še hujše: v pesem so zašli s ceste banalni kriki in vulgarne psovke: »dolgin suh«, »oblizano človeče«, zastopnik prestola pa je »tolst in dēbel ko pustno prase« ...

To ni več oni pesnik, ki se je znal celo v literarnih satirah in polemikah tako divno držati — mere. Ko je l. 1890 Aškerca napadel duhovnik dr. Mahnič, pesnik ni psoval in se razburjal. Z mirnim dostojanstvom je razgrnil pred srboritim puranom bujnopisano orientalsko tkanino, ki se imenuje »Firduzi in derviš«. Kako kavstično in s kolikim humorjem je tu popisan derviš Mah-nič!

»Klevetaje, zabavljae,
pleše Mahmud in vrtí se;
turban ziblie se na glavi,
a kaftán ko perotnica
v zraku mu vihrá.«

To je bil odgovor, to je bila osveta — e p i k a. Na efektni konec te pesmi sem opozoril že drugje. — Istemu kritiku je posvečena satira »Pegaz in osel«. To je že grobejši odgovor, to je že udarec s kolom, a še vedno odgovor pes-

nikov. Pesniški je zlasti začetek in konec, nič drugega nego resnica o Mahniču, ki ni imel nobenega zmisla za svobodno poezijo (ampak samo za katoliško dogmatiko in poezijo), pa so verzi:

»Ne: vzpénjati se do pesniških višin —
namén tvoj le žito nositi je v mlin!
Moko da nosiš iz mlina,
pase te, krmi družina...«

Tudi v tej pesmi je skrit nagajiv »genius loci«, in človek se kar ne more ubraniti prisposodbe, ki je na dlani, — kraškega osla...

* *
*

Ne samo s svojimi snovmi, vzetimi naravnost izpred oči, delujočimi s svojo neposrednostjo, otipljivostjo in izraznostjo, Aškerc je deloval naravnost očarovalno s svojo obliko. Po suhem formalizmu epigonov gramatika (ne pesnika) Levstika, po vzorčnem leporečju prozodika Stritarja je naenkrat zaplala prirodnost sama v slovensko lepo knjigo. Brez literarnih, od poetik registriranih umetničenj, brez pesniških podob, posnetih po najboljših vzorcih. Stvar imenovana s svojim imenom govori zase, nič se ne opisuje, predmet se stavi pred oči, da se sam predstavlja. Verz se sklada sam od sebe, nikjer ni shem in stopičnih vzorcev. Odtod pride, da Aškerc skoroda nima stalnih oblik. — Leta 1896 je poslal mladi Kette Aškercu kot uredniku pesniškega oddelka »Ljub. Zvona« nekaj svojih začetniških sonetov. Aškerc mu je odgovoril v listnici uredništva novembrske številke: »Ako Vas veseli poezija v verzih in Vam verzifikacija ne dela težav... no, saj Vam bode življenje — svoje in tuje — že dajalo

dovolj snovi. Kaj pa je v življenju sploh poetično in umetniško-zanimivo, to boste morali občutiti sami; u s t v a r j a n j e se učiti ne da. Nadaljujte torej, ako Vas veseli, toda, če hočete napredovati, treba, da si razširjate duševno obzorje s študiranjem znanstvenih knjig... Svavimo pa Vas in vse začetnike še enkrat pred vsemi stalnimi pesniškimi oblikami, kakršen je n. pr. sonet. Skoro vse takšne stalne oblike si je iznašel in izmislil dogmatično-formalistični duh romanski. Svoboden in pravi pesniški duh si dandanes ne da več vezati peroti! Oblika se mora ravnati po misli, ne pa misel po obliki! Navdušene, moderne pesmi si ne moremo misliti v pedantično-okorni sonetni obliki...» Ta Aškerčeva epistola je v krepki individualni duši Kettejevi porodila njegove nesmrtni sonete, s katerimi se je prvič v slovenskem slovstvu napovedala nova poezija, ki je imela skoro stopiti v borbo z Aškerčevim realizmom, — moderna.

A zaenkrat se je še široko razvijala Aškerčeva umetnost in v obliki glasno protestirala proti prejšnjemu formalizmu. Stavki Aškerčevi niso bili doktrinarni, razlagajoči. Postranskih, pojasnjevalnih stavkov Aškerc skorodanima. Odtrganih, nekončanih anakolutov vsakdanje govorce je več nego bogato in bujno razširjenih period. Pesnik se pretrguje, stiska zobe, zamolčuje... Strastno ljubi kontrast, kakor boj elementov v prirodi. Judit se bliža pijanemu Holofernu — pač da dom mu preda. Takrat se zabliška bodalo v njeni roki. Toda namesto opisa umora ima Aškerc samo — pomišljaj. Zato je končni efekt tem silnejši. Zjutraj namreč »tam gori na zidu pa žena stoji, glavo Holoferново v roki drži.« Na »Svatbi v Logéh« pričakujemo poročnega daru, a zasmee se nam nezakonsko dete iz jerbaščka. O svili — raševini, zlatih lancih — sužnjih sponah, biserih — znojnih kapljah sem

že govoril. Pokorne tlačane vidi prihajati Mindorf proti gradu, presenetijo pa ga vstaši. Orodje misli, da neso za tlako, zabliska pa se jim v rokah orožje. Takih primerov bi lahko navedel dolgo vrsto malone iz vsake pesmi.

Aškerčeva poezija je nepretrgan boj svetov med lučjo in temo, med slabimi in silnimi. Socialni protest pesnikov ni obsežen v besedah, ampak v tem, da s pikro satiro kaže pravico na strani silnih. Okraskov ne ljubi, rim pogosto nima, in ako jih ima, jih ne izbira predolgo. Neredko ima jako ohlapne. Noče biti zadrževan pri tem, kar mu je važnejše — pri pripovedovanju. Pripovedovavec pa je Aškerc — kakor sem imel že gori priliko poudariti — sijajen! Zlasti sočna je njegova pokrajina. Čita naj se samo začetek njegove »Čaše nesmrtnosti«. Iz njegovega realizma iztekajo tudi njegovi lokalizmi, njegov priljubljeni — oj, kakor tudi mnogoštevilni štajerski naglasi. Njegova poezija obstoji iz samih kvadrov, neotesanih, silnih temeljnih kamenov, iztrganih iz osrčja naše zemlje, legajočih globoko v osnove naše narodne literature. Ž njegovo obliko je bila najprej načrtana tudi njegova usoda. Na dlani je moralo že takrat ležati spoznanje, da bodo stavitelji našega slovstvenega doma odslovili nekoč tega silnega temeljnega zidarja, ko bo stavba zahtevala ne samo zidu, ampak tudi pročelja, okraskov, ornamentov, vznesene in lehkotne strehe...

* * *

*

Aškerc ni nikoli gojil in negoval forme. Njegov čas tega ni zahteval. M i s e l se je bila začela svitati na slovenskem obzorju, ko je nastopil on. In Aškerc je človek misli. Njegova oblika je oskodna, trezna, neobložena, nekultivirana zato, da tem mogočneje seva iz nje misel. Aškerc

je prvi naš moderni mislec. Moderni jemljem v zmyslu: svojemu času odgovarjajoč. Čudno. Ta vaški kaplan, živeč daleč od knjig, sredi prirode. A naravno. Od prikazovanja neposredno opazovane prirode gre pot naravnost k neposredno opazovanemu socialnemu življenju; in potem je samo še en korak k sodobnemu mišljenju družbe, med katero se poželjivo meša poet-sodobnik, njen glasnik, zagovornik, protestant in končno — ako mu je po realističnem zakonu misel več nego estetično oblikovanje — njen zastavonoša. Dokler je Aškerc umetniški presajevatelj sodobnih idej iz kultur velikih narodov med lastni narod, je pravi naivni poet, občudovatelj lepote (sedaj idejnih, kakor je bil prej pojavnih), zaverovanec v ne več predmetne ampak nadpredmetne like. Kako lepo je vpadobil zmagoslavnost ideje svobode v »Pevčevem grobu«! Samostanec, zaprt med zidove, vdihuje svoje želje po svobodi cvetlicam, pticam peva pesem o prostosti. To ni samo Gregorčičeva »ujetega ptiča tožba«, zvoneča breznadejno, to je krepko zaključen spev epika: samostan razvaljen, nad razvalinami pa triumfira, snuje svoje skrivnostno žitje in prosta peva večna priroda svojo pesem svobode od vekomaj do vekomaj. — Tam na Nemškem je iztuhtal filozof Hegel svojo teorijo o »objektivnem duhu«: kar ustvari človeški duh, to se shrani v zakladnico in se podeduje v človeštvu od roda do roda. Iz te suhe teorije je ustvaril Aškerc l. 1885 svojo divno visoko pesem realizma, »Čašo nesmrtnosti«. Hegelova abstraktna doktrina je tu vložena v čudovito plastično življenjskost. Kakor kristalna čaša, uporabljena za simbol nesmrtnosti, se sveti iz realistično opisanega dogodka. Teorija je to, a povedana tako umetniško, da njena tendenca nikjer ne napanja, nikar šele reže pesniškega pajčolana. — L. 1890 si je upal že pesnik — ne v »Zvonu« —

v svoji prvi zbirki natisniti svojo pesem svobodnega svetovnega nazora. V mislih imam »Prvo mučenico«. Grmado popiše, ki so jo kurili, ne pri nas, ampak tam v starem Egiptu (Aškerčeva ironija!), grmado, ki je nerazdružno zvezana s svobodomiselnim stremljenjem. In iz njenega pepela opisuje vstajenje nesmrtni Svobodne Misli, uporabivši krasno starogrško pravljico o ptiču Feniksu. Tu je vkljub vsej tendenci toliko poezije v kompoziciji, kakor v malokateri svetovni pesmi, ki se je pela na čast svobodni misli.

V »Grešniku« nam je razgrnil pesnik pred očmi tajnostno-sladke sadove svobodnega mišljenja v tajnostni okolici. Presenetljiva je plastika in logika v Buddhinem odgovoru spovedujočemu se mladeniču, kos Aškerčeve tedanje avtobiografije pak leži najbrž v naslednjih dveh kiticah:

»Vsemira uzroku in svrhi
prodreti sem skušal do dna;
premišljal rad sám sem, pogosto,
razvoj in postanek svetá.

Resnici pogledati v lice
sem s svojimi želel očmi,
iskati z razumom je svojim
od mladih hrepenel sem dni.«

Aškerc se je s poželjivostjo in zaletom novega vernika, ki je odkril nov svet, poprijel študiranja znanstvenih knjig. Mikala ga je predvsem zgodovina verstev, zlasti buddhizma. Iz orientalskih verstev pa ni črpal on — kakor Tolstoj — nirvane, neprotivljenja zlu, ampak nasprotno: strastno veselje do življenja. Kakšen slavospev je zapel življenju v »Krišni«! Boga samega je poklical za pričo te svoje vere, uporabivši z veliko duhovitostjo včlovečenje boga Višnu.

Polna neskalkjenih, iz zaverovanja potekajočih, naivno-čistih pesniških lepotij je ta Aškerčeva miselna poezija, nastala na postaji njegovega razvitka, ko se je pesnik občutil prostega vseh duševnih spon. Tej postaji je kmalu sledila druga: skepsa, trenutno, čisto pesniško razočaranje. S te postaje je »Bazarska parabola«; značilni za novo fazo razvijajočega se pesnika sta zlasti kritici:

»In če z duhom v višine vzleteti
presmelo želiš v nedogled —
i poskus tá poplaščaš z izkušnjo,
da ózek spoznanja je svet...

A življenje to samo ob sebi —
s čim plača ga vsaki zemljan?
za življenje spet damo življenje,
in s smrtjo je dolg poravnani!»

Vzglede divnega pomirjenja burnega pesniškega duha, krasne občudovalne resignacije, ali bolje: moškega priznanja veličanstva prirode je pesnitev »Jaz«. Ta pesem je lep Aškerčev tribut evolucijski teoriji, kateri se je imel zahvaliti za marsikatero duševno pobudo. Primerjati se dá s tem umotvorom samo še zanosna himna monizmu »Luč iz neskončnosti«. V »Ahasverjevi himni Noči« ni niti sledu več o pesnikovi skepsi. Aškerc se nam reprezentira zopet kot strasten vernik svobode. Uvrstil se je med praktične boritelje za njo. Vpisal se je med svobodomiselnih bojne čete za navadnega prostaka. Njegova Muza je stopila drugič — v službo. Vse, kar je odslej pel, je bilo zapeto na eno noto, vse, kar je odslej gledal, je videl v enem vidnem kotu. Iž njegovega dela je povsod štrlel program stranke, dnevni red agitatorja. Jako koristno je bilo to njegovo plemenito službovanje z družabnega stališča. Pokopalo pa je pesnika. Z zenita je zdrčal Aškerc

naglo po poševni ploskvi. Delal je lehkotno in veliko več nego prej. A kakšno je bilo njegovo delo, nam kaže »Ahasver pod križem«: prepesnjevanje uvodnih člankov dnevnega časopisja. Najprej je stopil pesnik s pesniških višin v svojem dolgem ciklu, izhajajočem l. 1897 in 1898 v »Zvonu« pod skupnim naslovom »Pavliha na Jutrovem«. Od prejšnje kristalne čaše so ostale tu samo še črepinje: dolgočasno in brez reda nametane skupaj, kričeče bleščeče se z banalnim vsakdanjim svitom cenениh »šlagerjev«, režoče in neobrušene v svoji vulgarni prozi. In takrat je vstala slovenska moderna, ki je bila zaverovana v nove finejše svetove, ki je stremela po sublimnih horizontih in iskala novega žlahtnejšega izraza, da oblikuje čudesa, ki jih je zrla visoko nad vsakdanjostjo, vstala je najprej v osebi Cankarja in se l. 1900 formalno odpovedala od Aškerca kot svojega voditelja. Nov val je prepljusnil prejšnjega:

»A nisem Brahma niti Siva,
le moč prirodna jaz sem živa!
In ne ustvarjam ti svetóv,
ne uničujem jaz jih vnóv —
le gibljem se brez prenehanja,
od vekov večno brez prestanja...«

Na Dunaju, Velika noč 1913.

Dr. Ivan Prijatelj.

Anton Aškerc se je rodil l. 1856 v vasi Globoko pri sv. Marjeti blizu Rimskih toplic na spodnjem Štajerskem. Gimnazijo je študiral v Celju. L. 1877 je stopil v mariborsko bogoslovnico, kjer je bil po dovršenih naukih posvečen v duhovnika. Služboval je v raznih južnoštajerskih župnijah za kaplana, n. pr. v Šmarju, Velenju, Škalah... L. 1898 je stopil v pokoj in dobil službo mestnega arhivarja ljubljanskega, ki jo je opravljial do svoje smrti dne 10. junija 1912.

Aškercjevi spisi: Balade in romance. 1890. II. izdaja 1903. — Lirske in epske poezije. 1896. — Nove poezije. 1900. — Tri dramatične študije. 1900. — Ruska antologija (skupaj z Ivanom Veselom). 1901. — Zlatorog. Pravljica izpod Triglava. 1904. — Četrti zbornik poezij. 1904. — Primož Trubar. 1905. — Mučeniki. 1906. — Junaki. 1907. — Jadranski biseri. 1908. — Akropolis in piramide. 1909. — Pesnitve. Peti zbornik. 1910. — Poslednji Celjan. 1912. — Atila v Emoni. 1912. — Dva izleta na Rusko. 1903. — Izlet v Carigrad. 1893. — Ali je Primož Trubar upesnitve vreden junak ali ne? 1905.

V tej knjigi ponatisnjene pesmi so vzete vse iz prvih treh gori navedenih zbirk z ljubeznivim dovoljenjem ljubljanske knjigo-trške tvrdke: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, pri kateri je izdal pokojni pesnik večino svojih del.

MOJA MUZA.

Moja Muza ni mehkužna
bledolična gospodična;
Črnogorka je, Špartanka,
deva zdrava, ognjevita.

Moja Muza ne poseda
v mesečini v polusanjah,
ona ljubi jasne dneve,
ljubi vroče solnčne žarke.

Moja Muza se ne joče
nad svetovnim górnjem bridkim,
resno kliče le na delo,
ki naj spasi nas edino! —

V levi bakljo, v desni handžar
kvišku dviga moja Muza;
razsvetljuje teme klete
in s tirani se bojuje.

KÔSA.

Kôso někdo kleplje svojo,
čuj, nekje tam sred vasí . . .
Ostro-rezko to klepánje
skoz večerni zrak zvení.

Jutri rano pa bo trava
padala pod kôsoj tój
in cvetóv po polju mnogo
padlo mrtvih bo pod njoj . . .

Slušam, slušam to klepánje . . .
Bog vé, kaj, da mi se zdí: —
smrt je, ki tam kleplje kôso,
da ž njoj mene pokosí.

ČUJ, VETER PIŠE RAZDIVJAN . . .

Čuj, veter piše razdivjan
črez tuje zemlje cvetno plan . . .

To ni vihár, ni piš vetróv —
to glas nemirnih je duhóv!

Pradedov to glasovi so,
pradedov to duhovi so . . .

Vzdihujejo in jočejo,
črez dol in goro stočejo:

»Kjerkoli solnce sije tod,
naš nékdaj je prebival rod.

Sedaj tod tujec širi se,
ošabno nam šopiri se . . .

Premehki pač mi bili smo,
da zemljo mu pustili smo . . .

Tedaj pa je nasilnik naš
pod jarem vpognil tilnik naš . . .«

KADÍ SE NJIVA . . .

Kadí se njiva razorana . . .
Po rázgonu koraka kmet,
zajema v sevnici semena,
po brazdah meče ga gredoč.
In rada in pa poželjivo
sprejemlje zemlja seme to;
vsesáva v krilo ga skrivnostno,
kjer zlati bode klil zaklad . . .

Kadí se njiva razorana,
po brazdah seme seje kmet . . .
A mislec seje misli svoje;
po dušah živih seje jih.

MI VSTAJAMO!

Mi vstajamo! In — vas je strah?
Pokáj takó hrumíte!
Slovana se bojíte?
Teží vam dušo huda vest?
In vest vam stiska jezno pest?
Bojíte se — osvete
od množice neštete?

Mi vstajamo! Ni ljubo vam?
Mi vstajamo gotovo
v življenje svetlo, novo.
Nič več ni drag nam spanja mrak,
na delo vodi nas korák;
noč temna je za nami,
svobóde svít nas dramí.

Mi vstajamo . . . Poslednji čas!
Mi nočemo umreti,
mi hočemo živeti!
Iz svojih vstajamo močí,
četudi smo pozní, mladí:
Kaj uk je zgodovine?
Bodočnost je — mladine.

Mi vstajamo, mi vstajamo!
Če še takó hrumíte,
če še takó kričíte!
Pokaj takó jezíte se?
Nas morda res bojíte se? —
Napredek in prosveta
to naša bo osveta!

SOPOTNIK.

Maglaj.

Govôri, le govôri,
tovariš novi moj!
Ne veš, kakó mi prija
prekrasni govor tvoj.

Kak smelo turban pestri
na glavi ti sedi!
Obleka slikovita
baš divno ti stoji.

Zdaj noge graciozno
podkrižal si . . . lepó!
Še čibuk dragi v usta,
pa kádiva . . . takó!

Z obraza že ti čitam,
da moslem ti si vnet;
Jeruzalem je — Mekka,
vzor tvoj je Mohamed.

Govôri, oj govôri
premili jezik svoj!
Kaj meni Mekka tvoja,
kaj meni turban tvoj!

Tvoj jezik moj je jezik,
čuj me, prijatelj ti!
Slovanska sva si brata,
ej, jedne sva krvi!

BRAT SLOVAK.

Rutka.

Piš hladen piše s Tatre . . .
Letí pod gôroj vlak,
v kupéju pa vštric mene
sediš ti, brat Slovák.

Kaj zreš takó otožno
skoz ôkno v gorski kraj?
Nemara kraj domači
ostavljaš baš sedaj.

Otrôk s tebój gre dvoje;
na klopi večje spi,
a drugo mati mlada
v naróčajju dojí.

Drží z levicoj dete,
z desnicoj robec bel,
vzdihaje nekaj briše
z očí ž njim čas si cel . . .

Beseda dá besedo.
V Ameriko, drug moj?!
Za kruhom iz očine
z otrôki in ženój?

Za bóga, kaj te moti!
Kakó boš tam prebil,
ko nihče ti madjarski
otrôk ne bo učil?

Če katero ti umrje,
kaj, bratec, bo tedáj?
Brez ógrščine, upaš,
pustí je Peter v raj?

Brez dóma greš po svetu —
utrgan z veje list —;
prav, prav ti je, prijatelj!
Zakaj si — panslavist!

BRODNIK.

Med skalami Sava šumí,
valove mogočne valí,
v naročaj jih Dunavu tira.
Čoln ziblje ob bregu se tam,
a ribič mi v njem sedí sam,
na veslo se truden opira . . .

»Hoj, stavec, kar veslo zdaj v dlan
pa hitro na drugo tam stran
črez šumno prepelji nas Savo!
Čuj, turško rumeno zlató
plačilo bogato ti bó . . .
Če nočeš — ti vzamemo glavo!

»Molčita že polje in log,
tam ónkraj slavonski ostrog
v neskrbnem že spanju počiva.
Zaviti v plašč temne noči
ogledat poslani smo mí,
kod zdaj naš sovražnik se skriva . . .«

»»Ne maram za vaše zlató!
Čemú mi pač ribiču bo?
Zastonj vas črez reko prepeljem!
Res, sivo že glavo imam,
a vam je nocoj še ne dam!
Rad vašim ustrezam poveljem!««

Že čolnič od brega letí
in nese oglednike tri . . .
Veslajе pa ribič ozira
srepó se v vrtenje vodâ,
ki rado se s čolni igra
in slastno na dno jih požira . . .

»Pač, hrabro srcé ti imaš,
izvrsten prevoznik si naš;
ni tákega blizu okoli!
A nas tam pohvali glavar,
prekrasen pač čaka nas dar,
krasnejši nas ní še nikoli!«

»»Na mestu!«« — dé ribič krepkó —
a veslo zažene v vodó . . .
»»Tù vaše in moje plačilo!««
»Bes, djaur!« še krik iz valóv,
iz mokrih je Sâve grobóv —
potem pa vse tiho je bilo . . .

NA SEDMINI.

Ne sama tí, ne sama tí —
vsa vas se v solzah dnes topí!

Predvčerajšnjim še čil in čvrst,
sedaj ga krije črna prst!

Tvoj mož bil sicer že je star,
že star, a dober gospodar.

Bil že je kratkoviden, res,
in gluhih malko že ušes:

No zdrav in jak še korenjak,
krepák tako ni starec vsak.

Oj, dober mož, predober mož!
Še dolgo pomnila ga boš!

Sam pravil nam je čestokrat,
kako ima te srčno rad.

»Mladí se vek življenja moj,
odkar poročil sem se ž njoj.

»Cvetoča ona, vel že jaz,
pri meni pač ní kratek čas . . .

»In vendar, vendar ljubi me
in zvesto hrani mi srcé!

»Zvestobo nje poznate vsi —
noben je fant ne preslepí . . .«

In zdaj je v grobu dobri mož,
še dolgo pomnila ga boš!

Luč večno bog mu skoro daj,
in večni mir in sveti raj!

Lahkó bi živel še kaj let,
dal marsikak nam moder svèt.

Kak naglo ga je vzela smrt,
odnesla ga na tihi vrt!

Bogvé, bogvé, kako je to?
Kdo sóditi si upa, kdo? —

On star, a mlada, živa tí —
tako pač večkrat se zgodí!

Oh, dobra duša, poštenjak,
spoštôval ga iz nas je vsak.

Izpijmo čaše polne zdaj,
v spomin njegov vsak pije naj!

Kozarec vsak naj bode suh,
da mir njegov imel bo duh!

Da kdaj ne pride plašit te,
nocoj še morda strašit te! —

Le vdova še izpila ní . . .
Kaj ti obraz tako bledí?

»Ne vidite pri vratih ga?
Kaj neki v roki tam ima?«

»»Ne vidimo ničesar mi,
pač varajo te le oči.««

»Kako je bled, kako je bled!
Moj mož?! . . . Kaj vrača se na svet!

»Kaj neki sveti se mu to?
Ah — kupo mi drži z rokô!

»In v kupi moten je napoj,
pijača kalna, sóprog moj!«

»»Ne vidimo ničesar mí,
pač varajo te le oči.««

»In zdaj iz čaše piti čè,
že nese k ustnom jo, gorjé!

»Ne pij, ne pij tegà, ne pij!
V kot s kupoj, da se razdrobí!

»Gorjé! — Izpil je vse do dna . . .
Kako telo mu trepetá!

»Gorjé, gorjé! Ti pil si smrt,
čuj, v grlo si izlil si smrt!

»Saj nisem natočila jaz,
nalil ti *on* je tisti čas.

»Ko tebe ni bilo domá,
bilâ sva ž njim samá, samá.

»Rokó ovil okrog vratú,
v uho šepêtal mi medú.

»Prišel je bil sosedov sin,
prinesel čudnih tekočin.

»Srcé je meni preslepíl,
a tebi v kupo smrti vlíl! . . .

»Ne vidite li tam-le ga?
Kako telo mu drgetá!

»Kako si bled, kako si bled!
Moj mož! — Kaj vračaš se na svet?«

SVATBA V LOGÉH.

Za mizoj sedijo svatje
in godci sedé za pečjó . . .
Hej, kaka vesela gostija
v Logeh pri županu je to!

Nocoj pri županu za mizoj
nevesti srcé se topí;
ne upa se v ženina zreti,
stidljivo poveša oči.

In, glej, starejšini na desni
celó gospod župnik so tam;
saj v Kani počastil bil svatbo
nekdaj še zveličar je sam!

Sorodniki, bližnji in daljnji,
prispeli so sreče želet,
nevesti in ženinu sreče
za tá in za óni svet.

In kateri utegnili niso
čestitat priti samí,
darove pošiljajo svoje —
oj, dražestnih, lepih rečí!

Umétalno vezanih kitic
in vencev že poln je vsak kot;
kolačev s trakovi ovitih
nemara, da bode jih stot.

Ne bo li že konec darovom
od vsekod za svatbo nocej? —
Še vaški je mlinar prinesel
za ženina darek s seboj!

To stari je mlinar Mohorko!
Saj znan vam je malin njegov
v dolini ob bistrem potoku,
v zatišju vrb, jelšjih vrhov.

V dolini ob šumnem potoku
kolesa se vedno vrté,
a mleti pomaga Mohorku
rejenka, prelepo deklè.

»Kaj, sosed, pa tí si prinesel?«
Sred izbe z darilom stoji,
v naročaju jerbašček nežen
pred svati nerodno drži.

Na desnem in levem ušesu
gluh mlinar je stari močnó;
na ves glas poklanja svoj darek,
na ves glas zavpije takó:

»I, tó-le je dala, naj nesem!
Dar vzprejme pa ženin naj sam,
in vpričo neveste in svatov
naj jerbašček njemu oddam!

»In kak je lepó ga zavila —
o. Júlika naša to zna! —
Predavši ga meni je rekla,
naj prí-vas ostane dar tá!

»Njiv, travnikov, hosto, vinograd
in hišico belo dobiš . . .
Lahkó se nevestice svoje,
moj sosed, nocoj veseliš!

»Bogati pač *vi* ste, bogati,
a *mí* smo beraški ljudjé . . .«
Pred ženina dar svoj postavi,
obrne se mlinar in gre.

Pogledajo v jerbašček svatje —
živ angel kot dar v njem leží!
Podoben je ženinu jako,
zato se tako mu smejí!

Še godci smejó za pečjó se,
smejijo se gosli in bas — —
nevesti kraj ženina lepi
od stida rdí se obraz.

VINSKA BAJKA.

Na Sladkem vrhu po trgatvi v hramu
sodi trije mi stojijo;
v junakih starih, hrastovih, kovanih
čudni duhovi tam spijo.

Polnoč. Zadremal baš je gornik trudni.
Čuj, iz kletí kaj šumí mu?
Šušti, šepeče, siče v sodu prvem —
vinski pa duh govori mu:

»Leží, leží tam polje mi v tujini,
cesta po polju gre bela;
ob cesti krčma mi stojí samotna,
krčma **„Pri lipi“** vesela.

»Tovorniki pa pridejo bogati.
Ko so ti zlatov našтели,
konjičev iskrih par odpelje mene
z vozom po cesti tja beli.

»Posedalo tam potnikov za mize,
mladih ljudi in pa starcev;
oživljali si ude bodo trudne
z mano iz polnih kozarcev . . .«

Pol spe, napol bedé poslušá gornik.
Sladko v uho to šumí mu!
Šuščí, šepeče, siče v sodu drugem —
duh pa tako govórí mu:

»Menihi pridejo iz mesta póme,
v klet me zapró tam globoko;
o zarji vsaki sakristan bo sivi
v cerkev me nosil visoko.

»Menihi bodo stali pri oltarjih,
svete mi čítali maše,
kot kri Spasiteljevo pil bo vsaki
vsak dan iz zlate me čáše! . . .«

Poslušá stárec proročanstvo tajno,
divno v uho to šumí mu!
Šuščí, šepeče, siče v sodu tretjem —
glas pa navdušen golčí mu:

»Domá ostanem rajši jaz! Oditi
toži se meni po svetí!
Kjer sesal sem mladosti moč iz zemlje,
tu čem sedaj dozoreti!

»Pa pride dan in oživí tá hram moj,
slavnost vesela bo, krasna;
iz grl pak orila bo tákrat moških
pesem v dolino se glasna:

»»Bog živi v čašah naših sok ta zlati,
vsa ž njim slovenska nam vina!
Bog živi, ki rodi jih, zemljo sveto —
živela vsa domovina!««

MEJNIK.

Sejm bil je živ. Prodal i on je Lahom
tam par volóv.

Zakasnil se je. V pozni, temni noči
sam gre domov.

»Hm, pravijo, da ni baš varno iti
tod obsorej!

Popotnike da včasí rado straši
ob cesti tej.

»Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
na straži stal,
po noči čul tam uro bíti vsako —
pa bi se bal?!

»Še pri Custozzi bal se nisem smrti,
zrl ji v oči —
pa tukaj mar ko dete bi trepêtal,
če list šuší?!« . . .

Dospè do svoje hoste . . . Čuj, iz teme:

»»Joj! kam bi dél?«« —

»Kaj? — Kdo si božji? — Kam naj deneš,
[vprašáš? —

I, kjer si vzél!«

»Vzel sem *med* svojoj bil in tvojoj lastjo
mejnik le-tá,
presádil ga skrivaj na last sem *tvojo*
za sežnja dva!

»Oh, in sedaj, odkar moj duh odplaval
na óni svet,
nazaj ga nosim, kamen tá prokleti,
pač sto že let!

»Oh, to teží!« . . . Zabliska se: Po cesti
pred njim sopeč
pripognjen stopa sosed Vid, na rami
mejnik noseč! . . .

Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
in ni se bal . . .
Kako nocoj domov je prišel s sejma,
pa le ni znal!

A čudno prinesó mu vsi novico,
ko sine svit:

»Sinoč umrl je nagle smrti sosed,
mejaš naš — Vid!«

GODČEVA BALADA.

Tu goslim se mojim vsi čudite vi —
zakaj na teh goslih strun danes ni?

Z gostíje sinoč sem se vračal domov,
polnoč že brnela je z vaških zvonov.

Tam v gozdu, stoj, nekaj zastavi mi pot,
oči zaiskrí se mi dvoje naprot!

Križ božji! — črez lice brž križe tri —
a črna pošast se ne gane, stoji.

Najlepšo gredé si zagodem takoj,
pošast za petámi lepó za meno . . .

Po štirih? — posili že skoro me smeh . . .
Hudič ni! On hodi, prê, vedno po — dveh . . .

Kako vam to vleče kosmač na uhó,
kako mu po godu je goslanje to!

E, da bi te! . . . Pridi mi rajši na dom!
Tam lepše zagodem ti! Da bi te grom! —

Pa stopam in godem, kar móči mi,
a struna tu prva že počí mi!

Obstanem, da struno bi novo napel,
od góslanja si oddehníti sem htel:

Očí se strašilu še bolj zaiskré
in ostre pokaže mi svoje zobé.

Lok goni po goslih skrivnostna mi moč,
a struna za strunoj — do zadnie je proč!

No zvesto na strani mi hodi pošast.
Poslušati godbo ji slast je in strast.

Ne bode li konec že strašne nočí?
In gaz tá snežéna mar v večnost drží?

Obstanem, da strun bi si novih navil,
od góslanja divjega si počíl:

Živéje vzplamté spremljevavcu očí,
groznéje z zobmí pred menoj zareží.

Na struni poslednji sem godel in pel,
skoz drevje že dan se je svitati jel.

A zvesto kraj mene koraka pošast,
poslušati gosli ji strast je in slast.

Vse pesmi sem goslal in pel na ves glas —
pred nama leží tu že znana mi vas.

Nemiren, tovariš si moj, se mi zdí . . .
Čuj, meni še bolj se mudí, mudí . . .

In goslam in pojem mrtvaško-vesel,
strun zadnja mi počí — tam počí pa strel!

Kraj mene sestradan je črn in dolg
ustreljen na stezo iztegnil se — volk.

IŠKARJOT.

Sam — čisto sam! Tu nihče me ne vidi.
Zakrivaj, gaj, me ti! . . .
To bil je pot, to bil je pot iz mesta,
izmed ljudi!

Gledaje k tlom po ulicah sem bežal
vun mimo znanih hiš
napréj, napréj — kot da bi bil podil me
nevihte piš . . .

»O, Juda! kjé so srebrniki?« vpije
poulična dečád —
»Vse vrgel v tempelj! Pústite me, pojte
si jih iskát!«

Trgovec Levi sreča me na trgu,
pomane si roké:
»Čestitam ti na včerajšnji kupčiji,
apóstol, hé!«

In Ahasver, črevljár predmestni stari
pred hišoj mi sedí:
»Kaj skrivaš v plašč se in bežiš? Poznam te:
brat Juda tí!

»Mesija tvoj nesóč tod križ pred uroj
počiti htel je tu.
Odgнал sem ga. A ti hitiš gotovo
pomagat mu! . . .«

Naprėj, naprėj — no kam? Sedaj sem tukaj.
Ne, ne! Umrl ne bo!
On križan?! Ne! Pomilosté ga morda . . .
Čuj, kaj je to?

Skoz gaj mi ljudstva hrum in šum odmeva!
Na Golgati sem mar?
Čuj, kladiv jek zabijajočih žreblje . . .
za vdarom vdar! . . .

In hrumu bliže tihotapi Juda —
prizor mu je odkrit!
Glej, križ stoji že tam, a On na križu
razpét, pribit!

In Juda zrè v teló nagó, krvavo . . .
A On tam še živí?
Da! Ni li zdaj naravnost vánj velike
uprl očí? . . .

Pod križ tja plani! Ne! Zamán, prepôzno!
Tu cedra močnih véj . . .
Ir zadržnívši vrv okrog vratú si —
visí na njej.

Na vetru guga mrtvo mu se truplo,
glej, s kuštravoj glavój!
Srcá utihnil vtřip, na vek utihnil
vestí je boj . . .

Stemní se! Grom, potres! — Mrličí živi
zdej vstajajo iz jam!
Za hip i sám oběšenec v življenje
vzbudí se tam.

On vidi, sliši . . . Obletava črn ga
roj netopirjev, sóv;
srebrá maší mu polno mošnjo v usta
trop zlih duhóv.

Blisk piše v črkah mu orjaških sôdbo
za tá, za óni svet . . .
Vihár mu tuli: »Umri, Juda, dvakrát!
Proklét, proklét!«

POSLEDNJA STRAŽA.

Po tlaku stopa strog in mrk,
visí mu ivje z brade, z brk.

Iz svetlih doli pa dvorán,
odmeva gôdbe šum glasán.

Glavár posadke, generál,
meščanom daje pir in bal.

Šampanjec peni se, kipí,
sto parov v plesu se vrtí.

Ah, káj vrtí se v lesku sveč
polnagih nédri, golih pleč! . . .

Hej, lép je tudi zunaj ples!
Divjá od zemlje do nebés.

Plesavka burja je gospá
in s snegom pleše in divjá.

A on sred mêtežev, vetróv
palačo straži krog voglów.

Poslednja straža je nocój —
odpust dobí že jutri svoj!

Čim bolj pred jutrom gine noč,
tem jačja je viharjev moč.

Mraz brlje do mozgá kostí,
po žilah kri se ledení.

In on po straži gor in dol
koraka zmrzel že napól.

A vroče bije mu srcé,
vse misli mu na jug leté;

na jug, v domači solnčni kraj,
kjer zime ljute ní sedaj.

In jutri pojde že domóv,
povrne se pod rojstni krov!

Naj vihra, sneg razsajata,
okrog palače rajata!

Kaj mar mu zámetov, snegá!
On že je tam . . . domá, domá.

Pod ôknom spet nocój stojí,
nevesti svoji zrè v oči.

Ah, južna noč, prelestna tá!
Razkošen vetrič le pihljá . . .

»In ko zasije beli dan,
privedem svatov ti pred stan . . .«

Daní se . . . Čuj, veselja hrum,
poskočne godbe burni šum!

A to v palači ples šumi!
Pred vrati pa vojak stoji.

Ob puško v zámetu oprt
stoji na straži mrtev, trd.

PONÔČNA PÓTNICA.

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava : . .
»Prepelji, brodník, me takój!
Oh, meni mudí se;
in preden zdani se,
mi daleč je priti nocój.«

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava . . .
Črez reko čoln črni letí.
A pótnica pôzna,
velika in grôzna
z brodníkom v njem tiho sedí.

»Teló ko kost suho
zavijaš v rjuho;
mrtvaški iz ust diše ti puh!
Pod čelom prikrita
dva oglja gorita . . .
Živ človek si, ali si duh?«

»»Kaj znoj si otiraš?
Kaj v me se oziraš?
Napréj, naprej tiraj svoj čoln! . . .«
In žena vzravná se,
glej, večá se, rase —
ves čoln že je skoro je poln.

Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava . . .
Pri bregu! Čoln butne na kraj . . .
»Kdo tujka si grôzna?
O, pótnica pôzna,
brodnino odštéj mi sedaj! —«

»»Za manoj smrt bleđa,
puščoba in beđa,
strah, stok in drgèt pred menój!
Kdo tvoja sem drúga?
Imé mi je — kuga!
Nocój grem na desni breg tvoj!

»»V vsak dom se odpravim,
ljudí vse podavim . . .
A tebi naj milost storím!
Ne boš čul vpijočih
in gledal ne mročih —
zdaj prvega tebe vmorím!««

CELJSKA ROMANCA.

Noč nad Celjski grad že pozna pada.
Kdo na tihem jaše mi iz grada?
Varno stopa po stezici vranec.
Dragocen je tóvor, strm je klanec!
Prismejí se ščip izza oblaka —
lahko vidiš ga sedaj junaka.
Halja črna krije redovníka,
redovníka, živega svetníka!
Glej v obraz mu, glej tá lica vela!
Od solzâ so pač mu obledela;
té očí, kot da so brez življenja;
to prihaja, brate, od trpljenja,
od moljenja, svetega bedenja! . . .

Hitro stopa vranec v mesečini,
jezdeca že nese po dolini.

»Brže stopaj, kónjič vranogrivi,
brže stopaj, kónjič iskroživi!
Glej, tam selo znano je pred nama;
pohodila često sva ga sama.
Dobro znana ti je hiša mala —
tamkaj bova zopet nočevala!
Tebi ovsa za večerjo dajo,
a najboljše meni, kar imajo . . .
Torej spejva . . .!«

»Postoj, pater Ureh, preslavni Celjan,
svetnik po deželah devetih!
Pri kraljih, cesarjih svetá si poznan,
še bolj pa pri naših — dekletih!

»Dekleta slovenska cvetó nam na čast,
lepota njih v pesmih slaví se;
kaj čuda, če v sladko lepote si past,
ujel pač napósled še ti se!

»A dèkle iz nas in pobožni mož ti —
veš, križ je to — nista enaka!
Mladenke se naše — *rdeče* krví,
po tebi se *modra* pretaka!

»A ker si mogočen, lahko narediš,
da sitna izgine razlika,
izlahka za ženo potem jo dobiš,
če ktera dev naših te mika. —

»E, pojdi, grof, z nami k posvetu takój,
da moški se dogovorimo!
Pogodbo podpišeš nam sam še nocoj —
poprej te domov ne pustimo!« . . .

Sluša Ureh govor starejšine,
dobro sliši — nič nato ne zine.
V grlu nekaj sapo mu zapira,
plah nekako se menih ozira:
Móž stotina straži ga vaščanov,
móž stotina hrabrih Teharčánov!
S konja stopi Ureh jim počasi,
nič ne reče — malko odkašljá si.
V sredo méd-se viteški vzemó ga,
pa k županu na posvet vedó ga.

Starejšine vsi se pokloné mu,
dolgo pismo dá župan v roké mu.
Kaj li sklenil modri zbor je selski? . . .
Tá-le čital list menih je Celjski:

»Jaz, grof Ureh, grof in knez Celjanom,
vsem Celjanom in okoličanom;
knez Slovencem in gospod Hrvatom,
nam sosedom, našim ljubim bratom,
desna roka kralju gospodarju
in pobratim turškemu cesarju:
Teharčane *poplemenitujem*,
v plemski stan vse selo povišujem —
ali, kakor se po naše reče —:
Modra kri po žilah vsem naj teče!
V grbu dvoje zvezd jim svéti jasnih —
to spomin bo *nje* oči prekrasnih!
Zvezd srebrnih dvoje v grbu svéti —
to spomin bo lepi Margareti,
ki je kriva, da vam plemstvo dá se
za sedaj in za vse večne čase!« . . .

Gleda Ureh starejšine srenjske —
ej, prejake so pestí slovenske! . . .
Tiho sede, s čela pot obriše,
s svojoj rôkoj pismo jim podpiše;
podpisavši — jo domov popiše.

Teharčani pa, junaki zviti,
dan današnji še so plemeniti.

SLOVENSKA LEGENDA.

»Odprite!« pred rajem začuje se klic,
in nekdo potrka tri krati . . .
Že s ključi za pasom in rádostnih lic
stojí sveti Peter med vrati.

»Kdo duša si božja?« jo praša vratar,
od glave do nog premotrí jo . . .
»Slovenec ponižen, nebeški ključar,
in v rajsko želim domačijo!«

»Slovenec! Oh, rad, rad verjamem vam tó!
Predobro pač vam ne godí se;
zatorej vsak rajši ostavi zemljó,
pa k nam gor čim brž preselí se.

»Iz vsakega najdete tukaj stanú
velikih in slavnih svetnikov,
iz vašega jadnega samo rodú,
največ jih je, žal — mučenikov!

»No, preden otvorim vam sveti naš raj,
prestópiva večnosti meje —
oprôstite, prí-nas je tak običaj —
kako vam častito ime je?«

»Slovensko mi Primož je Trubar imé,
saj kdo me utegne poznati . . .«
»Že dobro!« Šentpeter mu reče smeje —
»počakajte tukaj pred vrati!«

*

Žarí se dvorana nebeška, žarí,
od bajnih leskeče se luči;
pred svatov nebeških sijajne klopí
postavi Šentpeter se s ključi:

»Iz solzne doline tuj neki gospod
na pragu tam naše je hiše!
Poprôsíl ponižno me baš je za vhod,
a Primož Trubar se piše!«

»Kaj Trubar!« prestraši škof Tekstor
se — »E!

»Kakó? *Primož Trubar* ste rekli?
Živi li še tá do današnjega dné?
Ní davno li zgôrel že v pekli?

»Po vsej domovini vam nekđaj rozpél
bil vražje on svoje je mreže;
ovčíce mi vse poloviti je htel —
gospôda gotovo to vé že!«

»Križ božji! Oh, Luter slovenski je tu!
Bolestno škof Tomaž Hren vzdahne —
»Še tukaj pred njim ne bom ímel mirú?!
Na dno vic nazaj naj se pahne!

»Pripeljal nemara s seboj kar cel sod
slovenskih mi *Svetih* je *Pisem*;
pečí bil sem kúrit dal ž njimi povsod;
vseh mogel dobiti, žal, nisem!« —

»»Pomislite,«« Slomšek se tam oglasi —
»»pomislite, sveti očetje!
Kar Primož na zemlji nič več ne živi,
preteklo nad tristo nam let je!

»»O veri njegovi ni bilo sledú
v Slovencih o mojem že časi . . .
Predlagam, da raj se otvori možú,
da brat naš zaslužni se spasi!

»»V jeziku premilem on prvi iz vseh,
o, čujte, nam knjige je pisal!
In greh, ki učinil ga bil je, tá greh —
spokorniku bog je izbrisal! . . .««

Joj, kakšen prepir vnel in spor se na to
po celi slovenski je strani!
Še drugi začeli nastavljati so
uho radovedno rajani.

Z Jeronimom, glej, učenjak Avguštin
smehljaje se tam pogovarja;
s Kvirinom šepeče tu škof Viktorin,
kazáje na Petra, vratarja.

Cirilu, Metodiju pa Nikolaaj,
sám papež, na glas se poroga:
»No, slišita, brata predraga, sedaj?
To slavna slovanska je sloga!« . . .

In angeljci zlati, okrog letajoč,
s perotmi že delajo veter . . .
Pri vratih brez sape, obupano zroč,
ko v tleh ukopán stoji Peter . . .

»Mir!« — s trona visokega svojega bog
Slovence takoj potolaži okrog,
zdaj glas svoj svarilni povzdigne,
z rokoj pa vratarju pomigne.

»Do danes vaš Trubar je v ognju pripét
za greh se svoj óstro pokôril,
od danes pa tukaj naj z vami bo vred
za to, kar je dôbrega stôril!

»Ker v vašem jeziku vas prvi učil
moliti in psalme je peti,
zdaj večno me bo po slovensko slavil,
pevaje svoj: »Sveti, sveti!« . . .

In ključ zarožljá in, glej, raj odprt . . .
In Trubar ponižno pristopi . . .
Med slavnimi brati (pač mnogim na srd!)
bog sestí velí mu na klopi.

Prešeren, glej, tam mu naproti hití:
»Naj bom jaz tvoj prvi častitelj!
Iz narodne smrtne, stoletne noči
na delo si prvi buditelj!«

NAPOLEONOV VEČER.

(1810 l.)

Hej, to je god vesel nocoj
v Ljubljani pri maršali!
Kdo šteje goste, ki pri njem
so v dvorcu se sestali!
Čast, učenost, bogati svet,
lepote ženske pestri cvet
slavé Napoleona.

Maršal Marmont, to mož je vrl,
Francoza slika živa;
s šampanjca polnoj kupicoj
omizju, čuj, napiva:
»Fraternité, égalité,
égalité in liberté —
tó geslo bodi naše!

»Vam, gostje slavni, čašo tó
na zdravje naj izpijem!
Ponosen sem in sem vesel,
da med Ilirci žijem.
Bog živi našo stólico,
prekrasno nje okolico,
bog živi vso Ilirsko!«

In »vive la France!« zaórijó
navdušeni glasovi;
zvenčé kozarci, se prazné
in — polnijo se novi;
s strun marseillaise spev zvení,
a z godboj, s petjem se vrstí
zdravica za zdravicoj.

»V imenu cerkve: Vive l'empereur!«
škof Kavčič kupo dviga,
»neveste cerkve ne teží
nobena zla veriga!« . . .
»Še dolgo bivaj prí-nas dni,
maršalov nam najmilši ti!«
napiva maire ljubljanski.

Trgovec Mol: »Francozom čast!
Kupčija cvete naša,
odkar med nami bivate« . . .
Pek Testič se oglašá:
»In jaz prodam zdaj hleba več« . . .
»Mesá zdaj mesto treba več,«
meščan Sekáč se hvali . . .

Zvenčé kozarci bolj in bolj,
nalivajo se novi;
s Francozom brati se Slovén
v čast Kórsike sinóvi.
To slavnosti bo lep opis,
ki jutrí pošlješ ga v Pariz,
vojevóda Dubrovniški!

A sredi družbe tih menih
napitnice poslušá;
boj nótranji mu čitaš z lic,
kaj snuje pač mu duša?

Mar rad napil bi, samotar,
ker mirni kot pusti ti car? . . .
Čuj, zdaj čè govoriti!

»V imenu svojem lastnem ne
vzel čašo sem v desnico,
v imenu svojega stanú
naj opustim zdravico:
v imenu vseh Slovencev tu,
v imenu našega rodú
Napoleonu slava!

»V imenu našega rodú
in našega jezika,
kateremu stoprav od vas
čast došla je velika:
izpijem čašo to-le vsò —
Francozi, vam zdravico tó
od patra Valentina!«

LIST IZ KRONIKE ZAJČKE.

Slavni svetec v blaženstvu nebeškem,
kartuzjancev oče, sveti Bruno,
ki rodil si nas v dolini pusti,
tam v Šartréški nas rodil dolini;
ki razgrinjaš i nad nami plašč svoj,
zbranimi tu v samostanu Zajčkem:
Ne zameri, oče, ne zameri,
da ti sin tvoj, stari Marijófil —
samostanov tvojih prej nadzornik,
a zdaj prior v domu tem nevredni —
piše danes v kroniko té vrste,
pergamenu da izroča zgodbo,
zgodbo, ki bo žalila te morda! . . .

Trideset je let že padlo v večnost,
trideset od tistih dob let dolgih!
Dan jesenski bil je topel, krasen,
ko priromam tu pred klošter Zajčki,
razoglav pred samostan priromam.
Palico sem potno držal v desni,
a v levici sveti rožni venec.
Pred svetiščem obstojí mi noga;
prag prestopim, v cerkvi sem prekrasni.
Skozi okna gotiška visoka
žarki solnčni lili so se vanjo.
Hiša božja prazna, osamela!

V refektorij grem . . . tam bodo bratje . . .
Na stežaj so vrata vanj odprta,
od obeda še šibé se mize,
a v dvorani ní je duše žive!
Po hodnikih samcat stopam dolgih —
célice so prazne, vse je tiho,
le korakov mojih jek se sliši;
med zidovjem čudno to odmeva!
S sten obrazi gledajo me resni,
radovedno vame zró podobe:
Slike stare priorjev pokojnih,
slike stare kartuzjancev Zajčkih.
Groza skoro me obide rahla.
Sam ne vem, kak dolgo tod sem blodil:
Stoj, pri tleh, tam v koridoru temnem
vrata najdem le napol priprta,
iz dvorane govor, hrum in petje!
Tihotapim k durim tem po prstih,
slušam, slušam — to reči so divne!
Hrum potihne, visok glas zapoje:

»Iz raznih krajev, časov
do stropa knjig leží,
a jaz med vsemi ljubim
tam zvezek poezij!

»Kaj sta Horac in Pindar!
Kaj Sappho in Ovid!
Tam v mojo knjigo višji
pesniški duh je vlit.

»Če sladka me vsebina
zanese pod nebó,
še jaz bi menda odo
zapel tačas lahkó!« . . .

Aj, očetje so v biblioteki?!
Čul sem že o učenjakih Zajčkih . . .
Torej res! . . .
Brat drug se že oglašá:

»A moj foliant je tam stari!
Iž njega rad čítam vsekdar;
čas letnico zglodal mu davno,
pozabil že se je — tiskar.

»Če pisca ideje globoke
premišljam do pozne noči,
vsa čuda priroda mi jasno
razgrne tačas pred očmi!« . . .

Bas resnoben zdaj za tem zapoje,
da dvorana vsa bobní od jeka
in zidovje nad menoj se trese:

»Resnice že dolgo sem ískal zamán,
premêtal neštete sem liste;
v tej knjižnici našel pa zdaj še vsak dan
v vseh knjigah resnice sem číste!«

Tu veselo zazvenčé kozarci!
Odprem vrata, vstopim in pozdravim:
»Mementote mori!« . . .

Klet prekrasna!

Klet prostrana me objame hladna,
A v sredini sodov velikanskih,
tu sedijo patres kartuzjanci
okrog mize hrastove ogromne;
čašo v roki vsak drží penečo . . .
»Bratje dragi: Dominus vobíscum!
Tukaj torej knjižnica je vaša?! —
Po ukazu strogem iz Šartréze

prišel k vam je brat vaš Marijófil,
da pregleda samostan vaš Zajčki,
da napredek vidi v učenosti,
ki izvira v knjižnici vam toti . . . »

*

S težkim srcem pisal té sem vrste,
s težkim srcem tó beležil zgodbo.
Ti Spasitelj križani na pultu,
ti na steni, Mater Dolorosa!
Vidva sta mi priči, kak nerado
teklo danes mi pero je gosje.
A veliki grešnik Marijófil,
ki osível je, pišoč to knjigo,
kroniko o samostanu Zajčkem,
on mi mogel in ni smel drugače!
Kajti res je res! Resnico sólo
vselej piši vestni zgodovinar!
Ne na levo gledaj, ne na desno,
kaj vrstniki poreko, ne baraj!
Kaj potomci poreko, ne maraj! —
In zato, kaj ne, da ne zameriš,
da je pisal sin tvoj Marijófil
v knjigo to-le danes zgodbo čudno,
ki vršila se je v Zajcu lepem,
ko smo šteli leto: *tisoč petsto*
šestdeset in *štiri* še po Kristu —,
oh, saj vem, da rad mi vse odpuščaš,
v slavi rajski, oče Bruno! Amen.

„STARA PRAVDA“.

Hört wunder zu!
Der bauru unrue
Thet sich so ser auspraitten.
Aus irer gemain thetn si schrein
Stara pravda!

Der bauru list man nit vergist
zu *singen* und zu *schreiben* . . .ⁿ

(„Pesem o slov. kmetih“ iz 16. stoletja.)

I.

ZNAMENJA NA NEBU.

(10. febr. 1515.)

... tunc plebs rustica . . . *Ligam sarxit . . .*
 (Napis v kapeli sv. Trojice v Lōki iz let 1499—1541.)

„Le vkup, le vkup, le vkup,
 Le vkup, uboga gmajna!

— — — — —
 Der baur̄n schar
 was ruffen dar;

Stara pravda!“

(Pesem iz 16. stoletja.)

»Solnca tri med tremi mavricami!
 Glejte na nebu, ljudjé!
 Kdaj je videl kdo že čudo takšno?
 Kaj to pomeni, bogvé!

»Solnce prvo ko z l a t ó se sveti,
 drugo z e l e n o se zdí,
 solnce tretje in največje — glejte,
 to pa k r v a v o gori!«

Vro vaščani vkup na klic sosedov,
 sredi na selo vsi vro,
 tisoč ust pa praša se boječe.
 »Kaj li tam gori je tó?«

»»Bog srdí se zaradi grehov naših!««
čuje pobožen se glas,
»s šiboj mahnil bo nas težkoj svojoj —
svetci, prosite za nas!««

»Kuga, slabo leto!« méni drugi,
»kruh nam bo beda in glad!« . . .
»»Kaj to znači?«« prerok kliče tretji —
»»Turki nas pridejo klat!««

»Nič ne veste, kaj vse to pomeni!«
Glas zagrmí jim ko grom.
Velikan sred njih častit stojí že . . .
Starec, odkod? Kje tvoj dom?

»Trikrat mesec nam še pomladi se —
mavrice pravijo tri;
vífred kaže solnce vam zeleno;
solnce rdeče je — kri!

»Kri bo tekla za svobodo zlato —
solнца nam priča soj zlat;
tresla bo pred nami se gospoda,
tresel tiranov se grad!

»Čija zemlja tá? Čigavi mi smo?
Sme se teptati naš rod?
Kaj je kmet? On je li tudi — človek?
Človek mar sam je ,gospod'?

»Vidite — tam gor! — v oblakih vojsko? . . .
Bog sam bori se za nas!
Angelje na konjih, glejte, z meči!
Skoro i naš pride čas!

»*Punt slovenski* — tiho! — že se sklepa,
koder naš jezik domá;
zveza sveta veže kmete tajna:
Stara naj pravda veljá!

»Kaj stojite tu omahovaje?
Znak že z nebes vam je dan!
Tlake jarem — hê? — vam je li sladek? . .
Z nami, o bratje, na bran!«

»»Pojdemo — vsi gremo v boj za pravdo!««
vse se poslancu rotí . . .
Gradu v gori črnemu nad selom
tisoč pesti zapretí.

II.

KRALJ MATIJAŽ.

„Kadar bo kralj Matijaž kraljóval,
onda bo kmetič dobro kmetóval.“
Národna.

Na vasi pod lipoj staroj
pravljice prepeva ded
in vnukom trem svojim jih pravi
pravljice iz davnih let.

Šumi jim nad glavami lipa,
presladko nje cvetje diši;
mladeničev čilih najmlajši
mi vzdihne in dedu veli:

»Rad prišel jaz v goro bi sveto,
kjer biva veliki kralj naš,
kjer spava stoletja, stoletja,
kjer spava naš kralj Matijaž!

»V palačo podzemsko njegovo,
v predivno rad stopil bi jaz,
zaklade bogate bi gledal,
vojaštva rad videl bi kras.

»In njega tam samega videl
za mizoj kamnitoj bi rad,
krog ktere mu brada častita
ovija že sedmi se krat.

»In lepo soprogo njegovo,
Alenčico, videl bi tam . . .
Oh, rad bi napotil se v goro,
da vem le kod iti in kam!«

Šumi jim nad glavami lipa,
presladko nje cvetje diši,
pa bratov zamišljenih drugi
mi reče in govori:

»Kaj meni za mrtvega kralja,
kaj brada njegova mi mar!
Kaj meni za mrtve vojake,
kaj meni za mrtvi ves čar!

»Kaj meni Alenčica mrtva,
ko živo Alenko imam —
za sto Matijaževih mrtvih
jaz svoje Alenke ne dam!

»Oh, več ko za mrtvega kralja,
za mrtvih vojakov redí
in več ko za rajno Alenko —
za z l a t e je meni k a d í!

»Za tri mi kadí je njegove,
ki hranijo suho zlató!
Ej, tisto zlató bi rad ímel —
kaj ž njim bi počel in kakó?

»Tri bele bi kupil gradove,
dva prva rad staršem bi dal,
a v tretjem z Alenkoj bi svojoj
po željah srcá kraljeval! . . .

»Zaklad Matijažev skrbi me,
ki v ječi samuje mi tam . . .
Oh, rad bi ga rešit šel v góro,
ne vem le, kod iti in kam!«

Šumi jim nad glavami lipa,
presladko nje cvetje diši,
pa bratov zamišljenih tretji
se dvigne in dedu veli:

»Pred kralja bi spečega stopil,
nikamor se ne bi ozrl,
ni v ženo ni v zlate zaklade,
le v njega pogled bi uprl!

»Pogledal bi spečega kralja
in tabor nešteti njegov,
zaklical, da grad bi zakleti
odmeval od tisoč jekóv:

»Hoj, vstani že, vojvoda, vstani!
Oj vstani iz dolgega snu,
z vojaki prespalimi plani
iz skritega gorskega dnu!

»Ti sanjaš tu sanje stoletne,
ob boku ti meč rjaví,
tam zunaj, tam zunaj pa narod,
tvoj narod krivice trpí!

»Čuj, tujci nas stiskajo lačni,
smelejši od dne so do dne! . . .
Tu tvojim junakom pa sablje
v nožnicah, glej, rja že jé!

»Hej, vzdrami se, vzdrami iz spanja,
kralj, vstani pa bodi naš voj!
Preženi sovražnike svoje,
rod ôtni iz sužnosti svoj!

»Spasivši svoj narod iz jarma,
naredi med narodi mir . . .
V očini svobodni pirujta
s kraljicoj stoletni svoj pir!

»Budít bi šel našega kralja,
tako j bi odrinil na pot! . . .
Iskát Matijaža čem iti!
Povej mi, kam grem naj in kod!«

III.

ZMAJ.

„Neguden črv, lintver hud . . .
Črv je tako močno zarjul,
da se je ves grad na kup sesul . . .“
Národna.

Kaj bliska se tam in grmi?
Kaj zemlja se trese, bobni?
V višavi se krešejo strele,
ko sodnji dan vžgati bi htele!

»To dela veliki pozoj,
sin moj, pod Konjíškoj gorój!
Sred gore ti jezero plava,
a zmaj na dnu jezera spava!

»Z železnimi lanci pripet,
tam spava že bogvekaj let;
glav strašnih ima devetero,
oči ima osemnajstero.

»Glav srednja mu nosi zaklad,
to krona je, diadem zlat;
v njem demant ogromen iskri se,
ko solnce to v gori žari se!

»A včasi pozoj se vzbudi,
in takrat po gori bobni:
Grom dela zvenčeča veriga,
in blisk mu iz démanta šviga.

»Zmaj sanja o starih tí dneh,
ko prežal po hostah je teh;
golt večno je lačni odpiral —
otroke slovenske požiral.

»Oh, metal mu jih je vsak dan
brezsrdni in tuji tirán;
naš narod je zmaju žrtvoval,
graščak nam trdó gospodoval . . .

»Priklenil pošast je Krsnik,
spasitelj naš, močni svetnik . . .
In da iz goré ne prihruje,
o Jurjevem mašnik mašuje . . .

Glej, vnuki nas tujčevi spet
veliko že davijo let;
vse radi bi nas pokončali;
pozaju nas spet darovali!

»Moj oče tlačan, jaz tlačan,
tí sinko boš v robstvo vkován!
Tlačani na svet se rodimo —
tlačani ga spet zapustimo . . .

»Ko sila do vrha vzkipí —
ti videl té hude boš dní —
zmaj v gori se znova vzbudi tam,
verige jeklene zdrobi tam!

Vihar bo pretresal ves kraj
iz gore lomastil bo zmaj . . .
Pomagala več ne bo maša,
ne prošnja, molitev ne naša!

»Ne boj se ti strašnega dne!
Sovražnikom našim gorjé!
Na njé zmaj srditi prihruje,
s Konjiškoj gorój jih podsuje!«

IV.

PRED CESARJEM.

(1515.)

„Sy schrayen ser,
ye lenger, ye mer:
Stara pravda!“

(Pesem iz 16. stol.)

»Sit sem že predstav in zaslišeb,
teh tožeb in prošenj ves dan!« —
car Makso vzdihuje v Avgzburgu . . .
»Sejm tá bo li dnes že končan?«

»Še nekaj jih čaka pred vrati,«
dé nadmaršal Ravbar nato,
»še tote, o cesar, zasliši!« —
»Naprej!« velí Makso krepkó.

»In vstopijo v škornjih visokih
in v irhastih hlačah možjé;
po prsih jim gumbi srebrni,
a plašči do gležnjev visé . . .

»Kjer Sava nam vre iz Triglava,
kjer v Adrijo Soča hiti,
kjer vije deroča se Drava,
kjer Mura zelena šumi:

»Tam biva naš narod ti zvesti,
od tam smo poslanci domá;
a žezlo mogočno nam tvoje
tam, zdi se, že več ne veljá!

»Karkoli se komu poljubi,
počenjati z nami sme vsak!
Po hrbtu pretepa nas Turek,
a v lice nas bije graščak!

»Od nékdaj napada nas Turek,
sovraži nas, ker je pogán!
A mi, cesaróst, smo kristjani,
graščak pa je tudi kristjan! . . .

»Kaj Turek! Morí nas, odide,
in s plenom odnese peté!
A jastrebi grajski požrešni
kljujó nas in — ne odleté!

»Mi sejemo — grad nam požanje!
Njegovo vse, naše pa — nič!
In zájutrek naš, to je tlaka!
Večerja je — valpetov bič! . . .

»Kak dolgo še zemljo mi svojo
kot sužnjiki orjemo naj? —
Gospoda nam vzela je pravdo —
tí, cesar, nazaj nam jo daj!«

»»Podložniki vi ste pobožni?!««
na irharje dvor zakričí —
»»Kaj? Plemstvo, cesarju udano,
črníti se upate vi?!««

Ne zmeni za dvor se car Makso,
za hrup njegov nič mu ni mar;
zrè resno v poslance slovenske,
pa reče s sočutjem jim car :

»Krivice, ki vam se godijo,
v nebo so vpijoče, zares!
Besedo zastavljam vam carsko:
To mora neháti — ni bes!

»Ej, vitez preljubi moj, Lamberg,
ki Pegama, hrusta, si zmel,
bahaču si v Beču snel glavo,
junak že povsod zaslovél:

»Kaj pravim ti, Krištof moj dragi,
opaši meč, vzemi svoj ščit!
Pojezdi brž dol na Posavje
gospodo objestno krotit!«

V.

TLAKA.

(15. maja 1515.)

„Ain jeder wolt sich rächen.“
(l. p.)

Stoji tam Mehovski grad, oj, stoji;
na oknu pa Baltažar Mindorf sloní,
baš vstal je iz pernice mehke.

»Hm, solnce visoko na nebu je že,
po polju še prazno in tiho je vse,
lenuhov mi ni še na delo!

»Oznanil je včeraj pri cerkvi birič:
»Tá teden na tlako v grad, sicer vam bič
po hrbtih zapoje upornih!« —

»No čakajte, lep bomo plésali ples!
Pokažem vam, kújavci, bogme, še dnes,
kdo kmet, kdo gospod je Mehovski!

»Kaj? — Res? — Glej, glej, tam že gredó!
Pozabili niso! Četudi poznó,
prihajajo vendar na tlako!

»A tóliko! . . . Préveč bo dnes teh ljudi! . . .
Hè, vstánite, deca, ti žena, vsi, vsi!
Tlačanov brž gledat pokornih!« —

V zvoniku tam bijejo plat zvoná,
po cesti iz hoste roj kmetov vihrá,
vihrá proti gradu naravnost.

Orodja za tlako vsak nese s seboj:
Tá s cepcem, tá s kijem, tam óni s kosój,
tá z vilami je oborožen.

Na grajskih tam vratih, čuj: buh, buh, buh!
»Hoj, odpri, Mehôvčan, ki ješ naš kruh!
Na tlako smo ravnokar prišli!«

Junaških par pleč se ob duri uprè —
s stežajev na mah ko samé zagrmé:
»Tu smo, no, tu smo! — Dobro jutro!

»Ej, rožnih si vencev gotovo devet
na tešče že zmolil, ker mož si ti svet —
to hrbti že čutijo naši!

»In v cerkvi, — kak včera si tam vzdihovál!
Da tepeš premalo nas, si se kesál
tam v klopi klečeč pri oltarju?

»Na tlako mi *tvojo* smo prišli danès!
Na delo lenuhi! Na delo grad ves!
Ne jé naj, kdor delati noče!«

»Na delo!« — iz grl sto po gradu grmí —
»da zveste, kje hlebec vaš belí zori:
Na jáblani ali na hrastu!

»A tlaka v baršunu in svili — ha, ha! —
Ne! Tlaka le v kmečki obleki veljá!
Hajd, ménjajmo, Mindorf, za danes!«

In Baltažar s sinom, s hčérami, z ženój,
obleči koj ráševnat mora jim kroj . . .
»Sedaj pa le delat — tlačáni!«

Za plugom gre Mindorf po brazdi molčé,
Sin goni mu vóli; gospá in hčéré
z motikami tolčejo grude.

»Oh, delati — kaka sramota! O bog!
Oh, škoda teh belih, teh nežnih je rok! . . .«
A kmetje v baršunu in svili?

Tam v senci kraj njive sod vina leží . . .
Dolenjca pijó vsi iz grajske kletí,
pijó in pojó mi veselo.

VI.

BOJ PRI BREŽICAH.

(Septembra 1516.)

„Le vkup, le vkup, le vkup . . .
Erhangen und auch gespisst.“
(i. p.)

»Kdo trka tam zunaj — o polunoči?«
»»Odprite! Kum Zorko pred vrati stoji.««
»Odkod si?« — »»Iz Brežic — iz boja!««
»Odrta ti koča je moja!«

»Iz Brežic! Divjá li še pravde vihar?«
»»Ne! Danes potihnil je že za vsekdár!
Mir sklenil je Ditrihštajn Žiga —
nad njim nikjer vojvode ni ga!

»»To boj je bil strašen, bil vražji je boj
Kij s sulicoj, z mečem bat, sablja s kosój . . .
Nocoj je vse tiho tam doli . . .
Zdaj ukaj vsak grad naokoli!

»»O, miren sedaj je vsak puntar-tlačán
Mir rajski opevata krokar in vran . . .
Kako smo se bili v dolini,
to jaz ti naznanjam edini!

»»Tristo jih po bitvi ostalih še roj,
v vrt mestni nažene ti Ditrihštajn, voj;
nasmeje se Žiga in deje:
,Pokaj pak so *prazne* te veje?!

»»Pet kmetov, tovariši dragi, lahkó
kot sadje nosilo bi vsako drevó!
Ko nalašč, prekrasna — vešala . . .
Pa naj se poskusi tá — šala!'—««

VII.

KNEŽJI KAMEN.

... »Kamenje bode vpilo.«
Luk. XIX. 40.

»Polje lepo, polje Gosposvetsko,
dežele koroške ti cvet!
Kaj pomeni kamen stari v tebi,
svedok iz neznanih nam let?«

V kresni noči krasni, tajnopolni
kum Stojan se vrača domov.
Gre po polju Gosposvetskem ravnem,
a bliža se doba — duhov!

Pride h kamnu: »Ni to prèstol, ká-li?
Kdo sedel je tukaj? Povej!
Nem si! Mah že te obrašča zelen,
razpadeš pač prej ali slej!

»Nem si! Tiho vse okoli tebe.
Ko solnce ti sije, molčiš;
a ko noč na tebe pade črna,
ti ves oživiš — govoriš!

»Vrača li se duša pogubljena
pri živih iščoča mirú?
Mar osvete prosi senca jadra
ubitega tu brez sledú?

»In pregnati jih, duhove nočne
s prestola ves trud je zaman!
Kaj za rajne zmolil rožnih vencev
že tukaj je Gosposvetčán!

»Kaj storili vse za duš smo pôkoj! . . .
Kdorkoli za kamen tá vé,
vejo vrže, rožo poljsko predenj,
po cesti tod mimogredé.

»Ko narastlo to vejévje, cvetje,
zažgali grmado smo to:
Mir imela duša bo nesrečna,
nazaj poslej več je ne bo!

»A ko polnoč kládivo odbije,
pri stolu duhove vzbudí;
zopet kliče, toži, vzdihá nekdo
vso noč, dokler zor zardí.

»Po menihe smo poslali v mesto,
in prišli pobožni možjé;
pokropili kamen z vodoj svetoj,
moliti začeli klečé.

»In molili ves dan samotarji,
vigilije peli na glas,
litanije peli, čteli maše
za duše nerešene spas.

»A ko polnoč kládivo odbije,
pri kamnu strahove vzbudi;
spet tu kliče, toži, vzdihá nekdo
vso noč, dokler zor zardí.

»Vsako noč tu straši na prestolu.
No, bode pač tudi nocoj? . . .
Kresna noč — a Stojan nosi v žepu —
zdaj praprotno seme s seboj!

»Bajna noč, ti vseh noči kraljica!
Ti svet nam razgališ čaróv . . .
Bom jaz tudi gledal čuda tvoja,
ko doba napoči duhov?« —

Tu stoji kum Stojan ves zamišljen.
Poljublja že sen mu oči . . .
Ob prestola vzhnožju se naslóni,
zadremlje, zadremlje — zaspí . . .

Polnoč bije v stolpu Gosposvetskem!
A Stojan to sliši takoj:
»Kaj — bedim li, ali samo sanjam?
Ni bil to potres pod menojo?«

Je li zemlja vrgla ga iz sebe?
Na stol mu se nekdo popel!
A v trenutku zgine mesec svetli,
zakril ga oblakov je vel.

Sapo nase vleče Stojan, sluša . . .
Kaj pač duh tá govori? . . .
»Kdo si, duša ti nesrečna tukaj?
In kake želiš pomoči?

»Kdaj neháš tu strašiti po noči?
Kmet Stojan bi rešil te rad . . .«
»Kdo sem, vprašaš me, neznanec smeli?
Po krvi, po stanu tvoj brat!

»»Čuj, svobode naše pokopane
pomník je tá kamen edin!
Tujcu suženj ti pozabil davno,
da otec svobodnih si sin!

»»Knezov naših prestol je slovenskih
tá kamen! Tegà ti ne znaš?
Samo sedel tu, Borut, Gorazd je
pa Ingo, poslednji knez naš!

»»Tu volili smo samí si kneza;
kmet sam mu dajal je oblast;
narod sam iz sebe mu izročal
moč žezla in krone je čast . . .

»»Domovine le iskati sreče,
vsem brániti pravdo vsekdar,
z mečem v roki tu prisezal glasno
v jeziku je našem vladar!

»»Čitaj črke tu na kamnu svete! —
Mi vdolbli smo v kamen jih, znaj! —
PRAVDO BRANY VDOVE — domovine . . .
A kdo vam jo brani sedaj?

»»Mi sedeli s knezom smo za mizoj —
za vrati stojite zdaj vi! . . .
Mi iz polnih skled obedovali,
a vam še ne dajo kosti! . . .

»»Kdaj izpolni se napis na kamnu?
Da duh bi moj mir že objel!
Kdaj, vi bratje . . .!« Čuj, pri Gospi Sveti
petêlin tam že je zapel!

Stojan vstane in oči si mane . . .
Za gôroj že svita se dan . . .
»Kaj je bilo pač to v kresni noči?
Resnica mar ali le — san?«

VIII.

TABOR.

(1573.)

„In kurtzer Zeit zu krieg und streit
kham maniger her von weiten . . .

„Ain jeder schwur bey seinem ayd.“

(l. p.)

Hej, to vam je živo pod Klanjcem
na Sotelskem polju nocoj!
Upornikov dvadeset tisoč
za pravdo pripravlja se v boj.

Ščip gleda z napetim obrazom
na tabor ustaški zavzet;
poslušā tam konj rezgetanje
in sabelj poslušā žvenket.

Sam sneg in sam led po poljanah,
božični razsaja vihar,
a v srcih je vroče, prevroče —
osvete razgreva jih žar!

Sred taborja tam pri kurišču
možjé pa sedijo trijé;
zimzelen, kokotja peresa
junakom s klobukov visé.

Veselo praskeče jim ogenj,
iz sanj se mi prvi vzbudi;
na puško kremenko naslonjen
kmet *Pásanec* pravi, veli:

»Car daleč, a bog je visoko!
Odkod pomoči in svetá? —
V pest svojo odslej le verujem,
zaveznik moj — puška je tá!«

Veselo praskeče jim ogenj,
iz misli se drugi vzbudi;
sedé pa na topu tam turškem,
voj *Ilija* sam govori:

»Vse vzel mi je Tahi imetje,
oropal me s krutoj rokój!
Zato, kakor vesta, sem puntar,
zato sem med vami nocoj! . . .

»Ha, to vam je bilo življenje!
O krasni minoli ti čas,
ko Turkom sva cépila glave,
naš Lenkovič slavni pa jaz!

»In z istoj zdaj sabljoj gospodo
pošiljal vam v pekla bom dno!
Želite, da vojvoda vaš sem? . . .
No, v božje ime, pa naj bo!

»A z vami vred tukaj prisegam:
Umrjem vam rajši stokrat,
ko énkrat še iti na tlako,
le enkrat h gospodi še v grad! —

»Ko zmanemo Turke krščanske,
Slovenci se združimo vsi!
Takrat si izvolimo kralja . . .
No, kralj naš, brat Gubec, boš tí!« . . .

Pojemlje že ogenj, le *Gubec*
zamišljen strmí vanj doslej . . .
Tu vstane , znak bratom dá s sabljoj
in reče jim sámó: »Naprej!«

IX.

STAVA.

(1573.)

„Wir wollens frischlich vahren an,
Khainen darin leben län.“

(l. p.)

1.

Vino pije Oger Ferenc Tahí,
vino pije na graščini svoji,
Podsosedom, v gradu na Posavju.
Ž njim ga pije slavnih gostov družba,
grofov sedem, vitezov petero.

Prašaj, kdo so — porekó s ponosom:
»Vsi sinovi vojvode Arpáda!«
Njih obrazi pričajo pa glasno:
»Polovica nas je janičarjev!«

A med njimi še baron je nemški,
Jože Turen, vlastelin na Krki,
vlastelin in stotnik čet uskoških.

Teče gladko v grla vince sladko,
in skoz grla stopa vince v žile,
in po žilah stopa gostom v duše,
stopa v duše, v srca jim junaška . . .
Čudodelnik duh si vinski divni!

Prideš v žile, kri se nam segreje,
 prideš v srce, bije nam hitreje,
 prideš v dušo, pa nam oživi se,
 razvedrí se in razveseli se.
 Čudodelnik duh si vinski divni!
 Čuda delaš danes Podsošedom!
 Omečila srca so se gostom,
 pa v junaška ljubijo se lica,
 od ljubezni brat objemlje brata.
 Glej, tu vstane mi za mizoj Turen,
 Jože Turen, stotnik čet uskoških,
 dvigne čašo rujnega bizelja,
 dvigne čašo, začne govoriti:
 »Krasno smo pri tebi se sestali,
 ljubi sosed ti naš, Fêrenc Tahi!
 Bogme, tu je pravo še življenje,
 tu pri tebi! Skoro sem pozabil,
 od kedaj že gost sem tvoj presrečni . . .
 Ali, prašam vas, gospoda moja,
 kdo dandanes treba lepše sloge,
 nego plemič, stiskani povsodi?! —
 Hudih časov, oh, smo doživeli!
 Plemstva stari majejo se stebri!
 Kdo jih maje, kdo podreti hoče?
 Ha-ha, bratje, sram me je, a res je!
 Kmetje to so, delavci, seljaki,
 tí slovenski in hrvaški kmetje!
 Ljud umazan krati nam pravice,
 posvečene od stoletij šege! . . .
 Človek kmečki in plebej — povejte! —
 kakšno pravdo naj ima neplemič?
 Mi vsi vemo to, gospoda draga:
 Človek pravi, to je samo tisti,
 ki ga diči grb na pergamenu!
 Mi vsi vemo, kaj je volja božja:
 Jeden rojen je, da gospoduje,

drugi pa, da prvemu hlapčuje;
jeden delaj, drugi tam počivaj!
Jeden stradaj, drugi pa uživaj! . . .
Pa ukaži kmetu danes tlako,
koj zagode pesem ti o *pravdi*,
takt pa bije s cepcem ti po hrbtu!
Zagrozi ti še z *Matijem Gubcem*,
kraljem novim, kmečkim kraljem svojim,
ki gradove nam podere naše! . . .
Nekrščansko se postopa z nami,
oh, krivice nam godé se težke! . . .
Ne, ne — *tebi*, mili Fêrenc Tahí,
tebi bati ni se roke selske!
Ti brzdati znaš jih in krotiti.
Tepeš jih in bičaš, da je radost;
oslavil si daleč se po svetu!
Občudujem plemiški tvoj pônos,
posvečujem polno tó ti čašo!«

»Vivat! Eljen!« — in poljubi vroči
in objemi in junaške solze!

Čašo novo si nalije Turen,
nadaljuje govor v sveti jezi:
»Mojster res si v strahovanju, Tahí!
Ali, bratec — *čarodej* še nisi!
Čarati zna samo Jože Turen,
tvoj prijatelj, stotnik čet uskoških . . .
Bistra teče mimo tebe Sava,
ali preden mine teden tretji —
hôdi gledat mi na breg valove! —
preden mine dni ti trikrat sedem,
voda bode Savina rdeča!
Vso prečaram reko jaz ti čisto;
čudesu se mojemu boš čudil:
Jože Turen, moj prijatelj nemški,

čarodej je pravi, mi porečeš!
Stáviva dnes pred svedoki stavo,
vádljajva se, brate, Fêrenc Tah!
Ako meni se posreči čara,
ako Sava tekla bo rdeča,
ti mi pošlješ v stavo sivca konja,
da ga jezdim po ravninah krških.
Ako pak se čara ponesreči,
Sava teče ob obroku bistra,
onda, sosed, ti dobodeš stavo!
Pošljem stavo tebi jaz še lepšo,
pošljem tebi, kar imaš najrajši:
Rožo belo in napol razcvelo,
v vrtu kmetov mojih tam ubrano;
pošljem v stavo ti — deklê slovensko!«

Ko razumel Tah je zdravico,
slišal, kaj mu praví Jože Turen,
planil kvišku je ko ogenj živi:
»Mož-beseda, ljubi sosed Turen,
mož-beseda! Stavo to sprejemam!
Vse omizje slavno nama priča.
Teško čakal čarovnij bom tvojih.
Rad bi videl, kak res hočeš, bratec,
Savo našo nam pordečiti;
rad ti pošljem tudi sivca konja,
da ga jezdiš po ravninah krških:
A še rajši jaz bi videl vendar —
naj v uho ti željo pošepečem —
da umetnost se ti ponesreči!«

»»Vivat! Eljen! Stava je veljavna!««

Seže v roke Tah gostu Turnu,
v roko seže, da se vadjla zveže;
v roke seže Turen vsem po vrsti,

za slovo še vse poljubi gôrko,
vse poljubi goste in objame.
V pozni noči se od njih razloči,
jaše premo na svoj grad na Krki.

2.

Vsak dan jaše Tahí z gosti k Savi,
hodi gledat Savine valove,
so li bistri ali že rdeči.
Jaše gledat Tahí teden prvi:
Sava teče bistra ko popreje.
Jaše gledat Tahí teden drugi,
od nedelje do nedelje druge;
radoveden tam stoji na bregu,
radovedni vsi zro v reko pódse —
Sava teče bistra, ko popreje!
»Čarovništvo,« reče Fêrenc Tahí,
»čarovništvo menda ni baš lahko,
Savo vodo to pordečiti,
ali pa se šali z nami Turen!
Ceterum, če stvar se izjalovi,
meni, bratje, veste, to tem ljubše!«

»Sedem dni še čakajmo, prijatelj!«

Jaše Tahí zopet z gosti k Savi,
hodi gledat reko teden tretji;
vsak dan tam na produ mi stojijo,
vsak dan, vse od jutra do večera.
Kolne Tahí, kolnejo tovarši
in na Turna se hudó jezijo:
»Ha, za nos nas vodi Nemeč zviti!«

Dan napočil jim je trikrat sedmi.
Jaše Tahí k Savi dan poslednji,

speje k reki z gosti na vse zgodaj,
baš na praznik Agate svetnice.
Pod kopiti škriplje sneg konjičem,
z vej srebrno se leskeče ivje
in pod nebom kroka gavran lačni . . .
A junaki dirjajo mi k Savi.

Gor in dol po produ jaše Tahi,
hudomušno suče vranca konja,
suče ga in tepe brez potrebe;
hudomušno zbada ga z ostrogoj
zdaj na desni, zdaj na levi v trébu.
Jašejo ž njim gostje radovedni,
gledajo in vodo vsi motrijo,
čakajo od jutra do poldneva —
Sava teče bistra ko popreje!
Divje škriplje že z zobmi mi Tahi,
brke viha in od jeze piha,
kolne Turna, v peklo ga preklinja:
»Dan poslednji — zlagal je baron se!«

»»Do večera vztrajajmo še, sosed!««

Gor in dol po produ jaše Tahi,
zroč nestrpno v Savino vodovje,
in kolnóč skoz zobe kletve grde.
Jašejo ž njim vitezi in grofi,
Tahija na glas pomilujoči,
a na tihem — se posmehujoči.
Gleda solnce zimsko skoz oblake,
ne, mežika malce le zaspano.
Zdaj razgrne se zavesa siva,
z jasnega se solnce ozre doli,
gleda z neba toplo in prijazno,
gleda svetlo v Savine valove . . .
»Kaj je tó? — Ne vidite li, bratje?!«

»Dà, kali se Sava, brate Tahí!«

»Vidim prav? Ha, prek in prek se barva!
Torej, vendar — čarodej — si Turen! ...
Ne, ne! Vara luč oči me mojih!
Zájmino si, bratje, Save v čaše!«

Zajme v čašo vode rečne Tahí,
zajme gost je vsaki v čašo svojo.
Proti solncu čaše vsi držijo:
»Voda v čašah je zares rdeča!«
Zajmejo iz Save vode drugič,
proti solncu čaše vsi držijo:
»Voda v čašah je zares rdeča!«
Zajmejo iz Save vode tretjič,
proti solncu čaše vsi držijo:
»Voda v čašah je zares rdeča!« . . .

Ne počaka, da domov prijaše,
kar na produ piše Tahí Turnu,
piše pismo, lepo ga pozdravlja:
»Slava ti! Do zemlje se ti klanjam!
Mislil sem že res, da si Pavliha,
a ostal si, sosed, mož-beseda!
Čarodej si! Rač ti čast priznavam!
Ali preden pošljem sivca konja,
čvj, povej nam in razloži, bratec:
S čim prečaral Savo si nam bistro?
S čim pobarval reko si rdeče?
Mar črnine imaš prêveč v kleti,
pa si v Savo jo iztočil danes?
Ali črešenj si nakuhal suhih,
pa si v Savo sok izlil čarovni?
Ali pa si bržčas bil na lovu,
tam nastreljal zajcev brez števila,
brez števila srn, volkóv, medvedov,

pa si v Savi plenu kri izpiral? ...
Ah, povej in razodeni tajnost,
preden pošljem tebi sivca konja!«

3.

Vino pije Oger Fêrenc Tahí,
vino pije na graščini svoji,
Podsosedom, v gradu na Posavju.
Ž njim popiva svetlih gostov družba,
grofov sedem, vitezov petero
vsi sinovi vójvode Arpáda! ...
Hej, to bil je zopet vaš dan, godci,
fantje črni, vi ciganski fantje!
Niso gosli jókale zastonj vam
in zastonj ne vriskale veselo:
Koljkor pesmij, tóliko cekinov! —
Pili vince tá gospôda svetla,
vse od jutra do polnočne ure,
čaš brez broja od zdravic pobili.
Že razhaja družba se vesela,
za slovó že brat poljublja brata:
Pride pismo od barona Turna,
baš na roke Tahiju graščaku!
Čita pismo Tahí gostom svojim;
v pismu Turen Tahiju poroča:
»Ne budali, ljubi bratec Tahí,
ne budali ter se mi ne šali!
Nimam v kleti prêveč jaz črnine,
da bi Savo barval ž njoj globoko;
tudi črešenj nisem kuhal črnih,
da bi s sokom Savo bil prečaral,
pač pa bil sem v ístini na lovu!
Nisem streljal zajcev za zabavo,
ne volkóv, ne srn in ne medvedov,
nego kmete puntarske lovil sem,

veš, slovenske in hrvaške kmete!
Slavno jih pri Krškem sem premagal
in Krčane ž njimi vred uporne!
Vse pobili moji so Uskoki,
vse pobili, kar so jih dobili,
vse poklali, ki se jim udali!
Kri plebejska tekla je v potokih,
tekla v Savo pa ti jo skalila,
jo skalila in pordečila . . .
To je, bratec, vsa umetnost moja!
Rad bi prišel sam Podsósed k tebi —
truden sem od čarovnij prokletih! . . .
Pošlji skoro mojega mi sivca!«

X.

KRONANJE V ZAGREBU.

(1573.)

„Ir khainer west umb das endt!“
(l. p.)

Zvonovi zagrebški pojó,
pojó, da še nikdár tako.

»Le vkup, le vkup, gospod, tlačan!
Oznanjamo slovesen dan!

»Široko ôri se naš glas
v poslednjo tja slovensko vas!

»V poslednjo tja hrvaško vas
naj slišijo seljaki nas!

»Razlegaj se do daljnih dalj:
Matija Gubec naš je kralj!«

Ropoče boben gor in dol
po ulicah, ko še nikol:

»Le vkup, le vkup, oj Zagreb ves!
Seljakov kralj se krona dnes!

»Kjer cerkev Markova stoji,
tja gledat kronanje zdaj vsi!«

Kjer Marka svetega je hram,
pred njim železen prêstol tam!

Pred stolom Gubec, kmet stojí...
O srečen, slaven kralj si ti!

Glej, kronanje iz oken vseh,
z balkonov gledajo in streh.

Ponosno Gubec jim stoji.
Molčé on govórí z očmí!

Poglejte smeli mu klobuk!
Ní li posavski to hajduk?

Zimzelen si za trak je del,
pero kokotovo pripel...

In Gubcu, glej, možjé trijé
priklonijo se do zemljé;

priklonijo se do zemljé,
v škrlat odeti vsi trijé.

Priklanja prvi se, velí:
»Naš kralj *Matija* naj živí!

»Bog spolnil ti je željo, knez!
Ves narod v tebi združil dnes!

»Tu v Zagrebu, preslavni voj,
htel prêstol si imeti svoj.

»Tù prêstol! Glej ga pred sebó:
Nad ognjem žolt je ko zlató!

»Nanj sede veličanstvo naj!
Udano prosimo sedaj!...

»Bojiš se trona?! — Ti ječiš? ...
O vreden, da na njem sediš!«

Priklanja drugi se, velí:
»Naš kralj *Matija* naj živí!

»Brez krone kralja nočemo —
mi kronati te hočemo!

»Na tronu svetlem že sediš,
a zdaj še krono to dobiš!

»O rači jo, prejasni knez,
iz mojih rok sprejeti dnes!

»Žari se ko zlato ti vsa —
saj v živem ognju je bilâ ...

»Trepečeš?! Dosti si krepák,
za krono rojen si junak!«

Priklanja tretji se, velí:
»Naš kralj *Matija* naj živí!

»O kak te diči krone kras!
Kraljév pod njoj je tvoj obraz!

»O kralj slovenski, kmetov voj,
na stolu zlatem pred menoj,

»od mene sprejmi pa v rokó
ognjeno-svetlo žezlo tó!

»Krepko ga drži! ... Ž njim vojuj,
podložnikom zapoveduj!« —

In vsi zvonovi zapojó
in bobnarji zabobnajo:

»Matija Gubec — živel kralj!
razlegaj se do daljnih dalj!«

Na tronu Gubec kralj sedi,
z mrtvaškim glasom govóri:

»Kot kralj dnes prvič gledam vas —
vi zadnjič slišite moj glas! ...

»Ves narod kronan si z menó,
s kraljevoj venčan zdaj častjó ...

»O naš veliki petek sam! ...
Kdaj vzkresne *stara pravda* nam? ...

»Za njó duh moj vas spremljaj v bran!
In — pómnite današnji dan!«

ANKA.

Gre po stezi črez polje zeleno
Anka mlada, dete zapaščeno.
Kovčeg lahek nese mi v levici,
solze z desnoj briše si po lici;
joče milo mi sirota Anka,
stoče milo, toži brez prestanka:
»Oj, cvetice, srečne ve sestriče,
jasno vedno vam je lepo lice;
jad nobeden srca ne pretresa,
solza vam ne kane iz očesa.
A gorjé mu, kdor od dóma mora,
kdor na domu nima več prostora,
komur starše v hladni grob dejali,
kogar kruha služít so poslali!
Morete mi rože razodeti,
kaj sirote delamo na sveti?«

A cvetíce cvétejo, dišijo,
Anki mladi ne odgovorijo.

Stopa dalje po stezíci Anka,
bol premišlja svojo brez prestanka;
ptici vsaki žalost svojo toži,
ptici v grmu, ki veselo kroži:
»Kaj vam pravim, pevke moje mile,
kaj vesele bi pač vé ne bile!

Skrb vam níkdar srca ne pretresa,
solza vam ne kane iz očesa.
A gorjé mu, kdor od dóma mora,
kdor na domu nima več prostora,
komur starše v rani grob dejali,
kogar kruha služít so poslali!
Hočete li, ptice, razodeti,
kaj sirote hodimo po sveti?«

A veselo ptice žvrgolijo,
Anki mladi ne odgovorijo.

Ide Anka, pride do potoka,
pak na brvi zaihtí, zajoka:
»Potok bistri, voda žuboreča,
bol neznana tebi je skeleča.
Kak lahkó mi tod skakljaš po polji,
solnce, tema — vse ti je po volji!
A gorjé mu, kdor od dóma mora,
kdor na domu nima več prostora,
komur starše v temni grob dejali,
kruha služít pa siroto dali...
Potok bistri, veš li razodeti,
čemu pač smo reveži na sveti?«

Sliši voda to ihtenje vroče,
čuti solze váse padajoče;
teče potok šumno po livadi,
reče potok hladno Anki mladi:
»Daleč mene pot po svetu vodi,
dosti potok vidi, koder hodi.
Tóle vé ti, dèkle, razodeti:
Prva nisi — zadnja ne na sveti!«

ZIMSKA ROMANCA.

»Pet mesecev?!... Do maja, se mi zdi,
ko kuriti nehámo že pečí...

»Saj veste, kaka moč je lepe žene!
Jaz ljubil njo sem, ona, ona mene.
Če vrabec sme iskati si družíce,
kdo to človeku braniti bi kanil?
No, nama zákona ni nihče branil,
naravne, pravijo, so to pravice. —

»Ljubezen bila vsa je dota njena,
jaz njej dal kos sem svojega — imena!...
Gospod sodník! Prijetno tu pri vas je.
Ej gorka peč, ej ljuba ti toplota, —
ko godci godli bi okrog života!
A druga pela v koči tam pri nas je!
Ko zdaj-le brilo je krog prhle kože,
na oknih led je vence vil cvetoče.
Na smrt je bolna ona mi ležala,
ki črvom lačnim je življenje dala.

In jaz doma, gospod sodník, brez dela;
brez dela pa nas eden nima jela...
Odrevení, okamení že s časom
človeku srce v revnem tem življenju,
in v borbi tej za kruh in v tem trpljenju.

A bede naše odoleti glasom
več mogel nisem! Planem tja na grad:
,Otroci zmrznejo mi v eni uri...
Drv prosim malko, da se peč zakuri!'« —

»»Ha, če jih zebe, pa gredo naj spat!««

»Gospod premilostni, pa prosim kruha!« —
»»Beračem tu ne peče se, ne kuha!««

»Obleke stare bode morebiti,
da mogel deco golo bi pokriti«...
»»Poberi se!««...

»Ostavlil bi sem grad —
in tisto noč sem *moral* biti — tat!
In ,greh je krasti', rekla mi je mati,
pokojna mati — bog ji nauk plati! —

»Srcé imate, sodni vi gospod!
Usmilite še mojih se sirot!
Da moji ne bi tó, kar jaz, postali,
da ne grešili bi in ne jemáli:
Kar dajte z mano vred jih vse zapreti,
da jesti bodo mogli in se greti!...

»Ej, draga peč, preljuba ti toplota,
tu godci godejo okrog života.
A zunaj tam kako spet s snegom mete
in v divjem plesu vihra suče pete!«

DVORSKI NOREC.

Kaj sloniš tu sam, zamišljen,
dragi Ali, modri Ali?
Glej veselja morje šumno,
kak to pôlje po dvorani!

Kaj stojiš tu nem, zamišljen?
Glej té pare, ki vrté se
po dvorani v plesu lahkem,
glej jih prince in princese!

Hodil mnogo si po svetu.
Reci, kje, na katerem dvoru
veselice so krasnejše,
nego moja je nocojšnja?

Glej briljante, diamante
v sultanije diademu!
Kje si videl lepših, dražjih?
Rad bi vedel, rad bi vedel!

Vrat Aíde glej princese!
Biserov si kje že videl
na človeku kdaj katerem
še svetlejših in čistejših?

Kje si videl lancev večjih,
lancev še iz težje rude,
nego zlata je veriga,
ki jo nosi paša Jusuf?

In vilinska oblačila!
Kje je lepše tkana svila,
kje obleka bolj okusna,
nego tu na odaliskah? ...

Zaškreblijajo zvončki norški,
šiljasta se zmaje kučma,
ko iz sanj se vzdrami Ali
pa satirska skremži usta:

»Lepših videl sem demántov,
biserov sem čiščih našel,
in verig sem gledal težjih
in obleke vse to dražje!

»Daleč treba ni hoditi,
da se, sultan, sam prepričaš,
da tvoj norec, modri Ali,
golo pravi ti resnico.

»Dražja, nego svila dvorska,
raševina mi je kmečka,
ker si vsak jo sam zasluži
z delom težkim in poštenim!

»Težji, nego lanci zlati
tu na prsih gizdalinov,
sužnosti so lanci hudi,
kteri narod moj težijo!

»Biserov še hočeš čiščih? —
To so solze milijonov
stradajočih zarad tebe,
ki tu paseš si pohotnost!

»In najlepši diamanti —
to so svete srage tiste
padajoče s čela možu,
ki za svojevr kruh borí se!«

NAJLEPŠI DAN.

Na póstelji smrtni kralj stari leží,
pri póstelji hči mu edina kleči.
Sosedí so snubit jo prišli trijé,
vsem trem je kraljičina vžgala srcé.

Pokliče snubače kralj k sebi vse tri,
poslavlja od njih se, tako govori:

»Ko v sanjah življenje jaz gledam sedaj,
življenje minolo, viharo nekda . . .
Kateri pové mi najlepši moj dan —
tá danes moj srečni naj zet bo izbrán!«

In reče mu prvi: »To dan je bil zlat,
Ko kronan s kraljicoj si vračal se v grad! —«

In reče mu drugi: »Oh, to je bil dan,
ko boj je na meji bil ljuti končán,
ko z lóvorjem venčan si prišel domóv
pozdravljen od zvestih očine sinóv. —«

In tretji: »V tlačanstvu tvoj ječal je rod;
usmilil si ljudstva se, sužnih sirót,
svobodo si zlato mu vrnil, gospod.
Zató domovina te tvoja častí —
ní dan li najlepši iz tvojih to dni?«

In starcu skalí, porosí se okó,
snubaču on tretjemu stisne rokó;
kraljičino lepo za ženo mu dá —
najlepši je dan mu pogódil, pač tá.

BOŽIČNA PESEM SIROMAKOVA.

V palači svetli nisi rojen bil,
zaplakal prvič si v pastirski koči;
in v zlato zibel položila ni
te mati tvoja revna v hladni noči.

Od Betlehema je trpljenja pot
do Golgate se vila tvoja kruta,
uboštva, bôrbe, mučeništva pot
z bodečim trnjem, kámenjem posuta.

Bil siromak si žive svoje dni!
Tovariš naš zato si na vse čase . . .
A, ki živé od žuljev naših rok,
imeli bi te radi vsega zá-se.

Imeli radi bi, da ti igó,
v katero vklepajo nas siromake,
bi blagoslavljal jim, pomagal jim
goniti nas na trudapolne tlake . . .

Ne! Ti si naš — mi bratje tvoji vsi,
kar nas zatirancev po svetu tava,
kar sužnjev nas brezpravnih nosi svet,
kar hira nas in strada in zmrzava.

Le kdor občutil sam je kdaj gorjé,
trpín mu, brat njegov, v srcé se smili;
in v kočah, ne v palačah še vsekdar
človekoljubi so se porodili.

BAJRAMSKA LEGENDA.

Pri turbanu turban, fes . . . pisana gneča!
Lestenci razlivajo luči nebroj.
Noč v véliki džámiji v Mekki je sveti
prečaral spet bajram v dan bajen nocój.

Ti Allah le veš, iz katerih pač krajev
prispeli tí romarji tvoji so vsi!
Sedaj so tu, kamor jih klical je prêrok,
in zdí se jim — sám on med njimi stoji.

Na leci zaprl črnobradi je ímam
baš knjigo prerokovo, sveti korán;
in že priklonivši se vernikom resno
po stopnicah stopa, izgine jim v stran.

Slovesno zvenela je sura za suroj
iz žrečevih ust po svetišču okróg;
o blaženstvu rajskem nocój jim je čítal . . .
Pravičen si, Allah, sodník pa si strog!

Pač diven po smrti raj svojcem obetaš,
o Mohamed! Srečen, kdor vanj je sprejét!
Po vrtilih posédajo senčnih, cvetočih,
a streže jim zbor črnookih deklét . . .

Glej, tu razdeli se gnetoča se tolpa!
Mlad romar se rine napréj med ljudmi;
popénja po stopnicah že se na leco,
na leci neznanec stoji — govori:

»Naš Mohamed dobri se moti, o bratje!
Raj svoj on uživa sám v večnosti naj!
ne šele po smrti, na ónem tam svetu —
že tukaj imeti mi čemo svoj raj!

»Ljubímo se, bratje, tu, dokler živimo!
In v raj si prestvarimo svet tá sami!
Ljubezen — to sredstvo čaróvno je sveto,
ki zemljo v najlepši nam raj spremeni.

»O, tákrat že sreče pozêmeljske solnce
ne bo na izbrancev sijalo le broj;
krivice brat delal ne bode več bratu,
utihnil na svetu krvavi bo boj.

»Ljubezen rodila svobodo bo zlato,
ne bo več sramótnih veríg in okóv;
vsi, kar nas svet nosi, le bratje in sestre . . .
Ne bo več trinogov, ne bo več robóv!

»Zavidal nas prêrok v nebesih bo svojih,
na svet bo z rajáni sám žêlel nazáj;
tu vžívali lepša mi bomo nebesa —
vsa zemlja že sama resničen bo raj!

»Takó mi je pravil domá neki Anglež . . .«
Tu vélik po džámiji vstal je nemir,
in dalje on, žal, govoríti ni mogel;
med rómarji rastle je hrup in prepír.

Tu strinjali so se z govornikom smélim
in ploskali mislim njegovim na glas;
a tam krivoverca ga zmérjali drugi;
»Odpadnik!« mi kričali jezni v obraz . . .

Star derviš naredil zmešnjavi je konec.
H govorniku tiho se bil je popél,
sočutno pogledal v oči mu je žive,
sočutno za roko ga desno prijél:

»Z menój, z menój, sinko, na zrak in k
počitku!
Bolán si, moj ljubi! Kaj ne da, bolán?
Pot daljna, opasnosti razne na poti . . .
Dà, pójva na zrak iz sopárice v stran!«

DELAVČEVA PESEM O PREMOGU.

Globočje in globočje dol v prepad . . .
Bojiš-li vožnje se pod zemljo čudne,
ko peljal bi v vodnjak se, bratec moj?
Kaj, če utrga se železna vrv?
In vse to pade z viška zdaj tjadol
glboko več sto metrov . . . Ni to šala!
Otročje misli in otročji strah!
Kaj ne, tovariš? Kdor se rad bojí,
pod zemljo ta ne hodi kruha iskat . . .

Na dnu. Na vse strani gredo hodniki
ko rovi krtovi. In delavci
ko krti črni se razhajamo.
Temnejša in tesnejša pot čimbolj.
Soparno je in dihaš tukaj težko.
Vročina raste. . . . Bližamo se peklu?
Da, pekel tu je nekaternikom;
hudó se pokorijo v njem za greh,
da hočejo živeti in pa jesti . . .

Brlijo lučke blede v zágati,
ko večče po močvirju ti migljajo . . .
V polmraku pa se gnetejo možjé
do pasa nagi, mladi, žilavi;
in kopljejo in izkopavajo

in ga vzdigavajo iz temnih jam —
zaklad podzemski, »črni diamant« . . .

Kdaj pač si zelenelo, drevje ti,
in kdaj cvetelo — kdo nam to pové?
In kdo bi vedel zdaj imena tebi?
A isto solnce, kakor naše dni,
prav isto solnce grelo ti je debla,
in isto solnce ti poljubovalo
košate glave, vrhe bujnorastle;
in isto solnce barvalo ti listje
in naše solnce barvalo ti sad . . .
A v senci tvoji hladni tiste dni
počival ni še delavec od truda;
ob deblu tvojem slónel ni pastir,
da piskal bi na piščal tenko svojo;
na klopi pod zelenoj strehoj tvojoj
sedelo ni zamišljeno še dekle
in pelo pesem o ljubezni mladi.
Pod taboj človek mislil ni še misli
velikih, močnih svojih in globokih;
uganke bitja večne ni rešaval . . .
A človek tudi ni moril človeka . . .
Pač mnog vihar drevil je preko tebe,
divjal ob tebi, lámal veje tvoje . . .
In vekov te pokópal je vihár!
Globoko v zemlji zdaj leže ti debla
po grobih skritih tisoč, tisoč let,
okamenele, puste mumije,
telesa brez življenja in krvi,
ko kralji slavni v piramidah starih . . .

In dalje krti rijejo pod zemljoj
in mečejo krtine velikanske
iz globočine kvišku dan na dan.

Zamazana in črna so jim lica
in s čela teče znoj jim curkoma . . .
Zamolkel slišiš včasih govor vmes,
tu vzdih, tam kletev, smeh in tu dovtip . . .
Oglašča se iz dalje dinamit . . .
A pesem glasna ne odmeva tod . . .
Svetiljke blede svetijo pri delu —
drugod je tema, tema kakor v grobu.
Tam gori pa na vrhu sije solnce,
v svetlobe morju koplje se priroda;
in trava, žito zeleni in drevje;
in rože pisane cvetó po vrtih.
In človek trudi, peha se za kruhom;
a peha se in trudi v žarkih solnčnih . . .

Naprej, naprej! . . . Utrujeni in lačni
odhajajo iz jam premogarji,
potrti ko jetniki, bledih lic . . .
Molčé koraka truma jih po cesti;
pomičejo ko senčne se prikazni.
In solnce samo njihovim očém,
navajenim podzemskega mrakú,
presvetlo sije že in prebleščeče . . .
Kaj mar jim solnce in kaj mar jim dan!
Za kruhom svojim mora siromak —
svetloba, vžitek, ah, to je za druge! . . .
Le idite! Že čaka vas obed.
Pod njim se miza sicer ne šibí,
ne bo predolgo se muditi treba . . .
Le idite krepčat se in počivat
za novi težki trud! . . .

Naprej, naprej!

In jama spet požira nove čete
spóčitih mož v prepad svoj nenasitni.
In ista pesem dan za dnevom . . .

Stojte!

Počasi vi premogarji predrzni!
Pod zemljo spava demon silen skrit.
Gorjé, če ga z razgrajanjem vzbudite!
On gospodar bogastev je podzemskih
in on lastnik premoga samega.
Gorjé, če se vzbudí! Osveti se,
če vas zasači, vas razbojnike,
če najde vas tatove tihotapske,
ki prišli ste zaklade mu jemát!
Kako jih čuval veke je neštete!
On sam je vedel zanje, nihče drug.
On sam jih gledal je, on sam zaklepal,
on sam s ponosom se jih veselil . . .
In zdaj priplazi človek se do njih,
ta zvita stvar, prekanjena in zlobna!
In z lakomnimi gleda jih očmi,
z umazanimi grabi jih rokami
in vlačí jih na svetlo té zaklade!
Gorjé, če se predrami skopi škrat!
Užge vse pline svoje smrtonosne,
ki hrani jih pripravljene za vas.
To bode blisk in grom, potres pod zemljo!
In v pekel vam goreč prečara jamo
in v hipu vas pobije jezni duh . . .

In tisti dan bo žalosten in grozen . . .
In iz prepada temnega na vrh,
kjer sije solnce, kjer življenje vtriplje,
gor, gor vas spravijo tovariši,
mrličé, ki vas težko bo spoznati,
vas stokajoče v bolečinah strašnih,
umirajoče mučenike dela . . .

In pride večer preturoben, bridek . . .
Gorele bodo baklje mnogobrojne
in v mrak bo svetil njih krvavi žar . . .

Po cesti vil se sprêvod bode dolg . . .
Pri krsti krsta črna . . . »Miserere« . . .
Zastava delavska, zavita v flor,
vodila vas bo k večnemu pokoju
pod zemljo spet . . . Zvonovi bodo peli
takó otožno, da bi jokal kamen . . .
Ah, kaj porečejo pač žene vaše?
In deca vaša kaj poreče tákrat?

SATANOVA SMRT.

(Po starih vstočnih bajkah.)

Oh, to glasen je jok! Oh, to glasen je stok
dnes v prestolni dvorani sred pekla!
In od solz stoji voda po marmornih tléh,
kakor da je povodenj pritekla!

»Zbôlel Satan je — Satan umira!« ko blisk
vest je strašna ves svet preletela;
in prepestra je množica v pekel takój
od vseh štirih vetróv prihitela.

Vse jezike vseh národov slišiš tu dnes,
in tá lica so vsakršne bôje;
vse stanove tu vidiš pomešane, vse —
vsak je pôslal zastopnike svoje.

Vse se rine k prestolu . . . Visôko tam, oh,
sedí On. Glej, na glavi rogóva
preporedno štrlita iz kuštravih lãs,
osivéla mu brada kozlóva.

Okrog vrata, na rôkah kosmatih v nakrás
za pestmí so mu gadi oviti;
izpod zlatega plašča mu gledata v svet
pravi pravcati konjski kopiti.

On levico položil na vélik je glob,
drží žezlo v desnici žareče;
diha težko — meh, misliš, sopiha tam star —
to nadušne so prsi, boleče.

Izpod čela vzplamtita sedaj pa sedaj
dva gasnóča mu ognja globôka;
a pod jástrebjim nosom držé se v zasméh
usta bleđa sarkastna, širôka . . .

Ves zbor joče, ihtí . . . Izmed mnóžice zdaj
nekdo stopi pred préstol počasi;
poljubivši tam Satanu konca kopít
reče žalostno, ko odkašljá si:

»Ne ostavljaljaj nas, oče! Boj naš je težak,
mi z resnicoj borimo se smelo:
kar je belo, to črno se zove pri nas,
kar je črno, to zovemo belo.

»Misli jezik odkriva navadnim ljudém,
naš nam jezik le mislí prikriva;
gladke, sladke besede tekó nam iz ust,
a lažniva je vsaka in kriva.

»V zanke zmot in sleparstev loviti ljudi,
to nam delo je sveto, težavno!
Navdušuješ le tí nas, o svetli naš vzor!
Onemogli bi sicer že davno.«

Stopa drugi pred tron — dolgín suh govórí:
»Kjer se koli dva rada imata,
jaz razderem, raztrgam prijateljsko vez
pa naščuvam ju, da se zlasáta.

»Črni téga pri ónem, a ónega tú,
seme zdražbe séj, seme zavisti!
To je meni, tovaršem je mojim poklic,
a življenja vzor tí si nam čisti!«

Glej, po prstih stopíca že tretji pred tron.
Kdo oblizano to je človeče?
Vse diši okol njega . . . Poljubivši nogó
desno Satanu, važno blebeče:

»Kar ti v malem storí predgovórník ta moj,
mi v velikem opravljamo sveti;
brez nas narod bi z národom mnogo že let
v miru moral, o grôza! živeti.

»Prepotrebni zatorej na svetu smo mi;
kakó mogel brez nas bi prebiti?
In brez tebe kakó bi pač mogli posléj
v kalni vodi mi ribe loviti?«

In četrti, mož mračen, nestalnih očí,
stopa k tronu iz temnega kota;
z možnjoj v pesti ozira po zboru se plah, —
brat nemara je to Iškarjota!

»Ti si, Satan, moj vzor in ostaneš na vek;
a moj bog — možnja polna je zlata!
Za denár prodam dušo ti svojo vsak hip,
prodam mater, očeta in brata!

»Za denár ti prepričanje svoje prodám.
»Kdo da več mi za čast in poštenje?
Ves značaj svoj na pródaj imam za denár;
kdo ga kupi? Ní drag, sila cen je.

»Za denár domovino bi svojo prodal —
žalibog, da je nimam nobene! —
Za denár vse! Ljubezen je moja denár,
denár strast, ki po svetu me žene . . .«

Kdo pa zdaj se tam rine bahato naprej?
Turban zêlen čepí mu na glavi.
Nekak derviš nemara čudák bode tá . . .
Poklonivši se Satanu, pravi:

»Veličanstvo! Ní daleč več konec svetá!
Číslo známenj zloveščíh množí se:
oh, iz teme k svetlôbi čím dalje, tem več
sili, truí in péha ljudí se!

»O, kakó prevelika luč smrtnim očém,
tá spoznanja strup dušam škoduje!
Blagodejna le tema je, pravimo mi,
toda svet tega zdaj ne veruje!

»Le nazáj, nazáj, v blažene čase nazáj,
ko grmade so svete plamtéle!
In ko žrtve so misli svobodne na njih
bogu v slavo proklete gorele!

»Takšno ljubimo luč in ták pôjem je naš
o napredku, duševni svobodi . . .
Ne ostavlaj nas, Lucifer-solnce, nikár!
Navdihúj, ideal, nas in vodi! . . .«

Vse molčí po dvorani. Le tu, tam kak vzdih.
»Vidim«, Satan sám ôdpre zdaj usta —
»Seme moje ni padlo na skalnata tla
in življenje ni njiva mi pusta.

»Bratje mili! Do solz ste genili me dnes,
saj izpóved vsa vaša mi priča,
da učenci res pridni vi moji ste vsi;
bogá ljubite menj, ko hudiča!

»Nesposoben sem, vidim, vzor biti še vaš,
biti mojster vam, biti voditelj:
prekosili v modrósti že daleč ste me;
več učenec že zná, ko učitelj.

»Ostarèl sem. Preživel že zdavnaj sem se,
in brez zmysla je dalje živeti; —
v rôke vaše izročam pa z mirnoj vestjó
poslej mísijo svojo na sveti!

»Nadaljujte jo vestno!...« Kdo pôzno še zdaj
zasopihan v dvorano basá se?

»Kan devete deže!« šepeče ves zbor —

»Tolst in dêbel ko pustno je prase!« . . .

»Ne zaméri!« pred Satanom kan govori —

»a pomisli ti, kaka daljava!

In skrbí imam tóliko tamkaj domá . . .

Sám ne vem, kje stojí že mi glava.

»Domovine me sreča neskončno skrbí.

Noč in dan, oh, po glavi mi hodi!

Socialni problém že rešujem več let . . .

No, poslušaj, a pótlej sám sodi!

»Grad prekrasen sezidal za harem sem svoj;

tristo rožic v njem živih cvetí mi!

Na vsem vzhodu ne najdeš ti lepših nikjér;

harem dela velike skrbí mi

»In konjušnica nova in pasji hlev nov —
to oboje se baš dokončuje —,
dve palači ponôsní! Poddanik nobén
v hišah lepših nikjér ne stanuje.

»Karavane vsak dan mi iz vseh pokrajín
v grad donašajo danj in darove;
kam poshraniti vse? Kak zapraviti vse?
To skrbi dan na dan so mi nove.

»Vsa Deveta dežela na tabora dva
neenaka se modro delí ti:
v tabor večji berače sem gladne nagnál,
v manjšem sami bogatci so siti.

»Jaz na strani bogatcev seveda stojím,
njé le z milostjo svojoj podpiram;
hej, pri njih je veselje! Zabave vsak dan!
Siromake čemerne preziram.

»Da veselja berači ne mótiyo nam,
in zabave da bolj so nam varne —
oh, to dela največjih mi vsak dan skrbi! —
V vsaki vasi dam grádit vojarne . . .

Po načelih jaz tvojih visôkih takó
za očino delujem, — a čuda!
Nehvaležno mi ljudstvo za mojo je skrb —
ne priznava mi mojega truda!

»Zadovoljni robóvi več niso z menój,
godrnjanje se širi usóдно,
vse otresa verige . . . na svoje nogé
hoče vstati, hoditi svobodno.

»O nekakih krivicah berači kričé,
to vsakdanja je njihova pesem!
Kaj pravica je — tega v resnici ne vem;
kar živím, o njej sanjal še nešem.

»Miliójni umirajo, prê, od gladú,
jeli kruha bi radi, a ní ga!
Jaz sem sit. Če poddanik je lačen kjè kak,
no, kaj mene, povéj mi! to briga?

»Domovina, glej, meni na srcu leží,
skrb za njó že ne daje mi spati . . .
Socialni problém jaz razúmem — kaj ne?
Kdo bi mogel ga drug razvozlati?« . . .

Dolgo Satan na tihem že se je smejál,
ko reforme mu kan je razlagal;
sedaj vstane na tronu s poslednjo močjó —
i, kakó bi se dalje premagal?

In držéč se za trébuš grohoče takó,
da dvorana bobní in se stresa;
vsi smejó se ž njim vred (a nekterih je strah)
in pred smehom mašé si ušesa.

Zdaj omáhne — o grôza! — telebne na tla,
stresla peklu sta strop se in streha . . .
Mrtev Satan leží; oh, ne gane se več.
Padla kap mu je menda od smeha.

FIRDŪZI IN DERVIŠ.

Čilim pester tkè Firdûzi,
pesnik peržki v mestu Ghasni;
ni preproga, ki on tkè jo —
pesem piše, dolgo, krasno:
epos ‚Šah-Namé‘.

Broj poseča ga prijatlov,
znancev često, drúgov zvestih,
drugov zvestih in častivcev.
A Firdûzi zbranim peva
pesem ‚Šah-Namé‘.

Čita pesnik. Glej, in pólni
kraljev starih vsa se izba,
polbogov in borcev bajnih . . .
Boj se bije, kri se lije
za svobodo, dom.

Glej . . . z resnicoj laž borí se,
z dobrim zlo se bije kléto;
tema v boj gre proti luči:
z Ormazdom boj bije večni
demon Ahriman.

Pred odprtim ôknom čita
gôstom epos svoj Firdûzi;
pešec mnog gre tamkaj mimo,
mnog postaja in posluša
verze z ulice.

Poslušavec najzvestejši
med meščani lepe Ghasne —
glej, stoji že spet pred ôknom! —
To je stari derviš Mahmud,
prêrok daleč znan.

Vštric pred ôknom se postavlja
Mahmud vsak dan sredi ceste;
iz oči mu sije blaznost,
a iz ust mu vró klevete
na Firdûzija.

Klevetaje, zabavlja
pleše Mahmud in vrtí se;
turban ziblje se na glavi,
a kaftán ko perotníca
v zraku mu vihrá.

In Firdûzi piše, čita.
Pa rekó mu gostje, znanci:
»Nič ne vidiš, nič ne slišiš,
kak te psuje nôrec tam-le?
mirno to trpiš?

»Verz za verzom ti zavija,
vse obrača ti narobe;
kar je belo, vidi črno,
kjer je čistost, vidi podlost . . .
odgovôri mu!«

Nasmehljá se pesnik lahno,
brado črno si pogladi,
mirno ôzre se po gôstih,
mirno reče jim in pravi:

»Niste Perzi vi?

»Smili naj se vsak bolník vam!«

Ni učil tak Zarathustra?

Derviš Mahmud mi se smili,

ker bolán je revež hudo —

um mu je bolán!

»Kóran zmešal mu je glavo,

dražiti ga, greh bi bilo;

zbôlel svetec bi še huje:

kdo vé, kaj bi se zgodilo?

Kriv pa bil bi jaz!

»Oh, spet vpije in besní tam!

Vôde, vôde hladne, bratje!

Tu je vrč poln! . . . Poškropite

glavo vročo mu! Ostanek

piti dajte mu!«

PĚGAZ IN ÔSEL.

Letí, letí Pégaz ko ptič nad zemljój,
s ponôsnimi krili, s ponôсноj glavój;
griva po vetru mu plove,
bliskajo mu se podkóve.

Nad poljem, nad kmečki tja dvor priletí,
za dvorom tam ózka ograja stojí;
osat prebujno v njej rase,
osel v ograji se pase.

K tlom težko od misli poveša glavó,
vmes včasí pobožno pogleda v nebó . . .
Mirno takó bi se žilo —
pégazov ko bi ne bilo!

Čim ktereга kdaj on nad sáboj uzrè,
ves besen vam vsakikrat kvíšku se vspnè;
jezno z ušesoma miga —
»I-a, i-í, a-à!« riga . . .

In ôzre se Pégaz na zemljo, na dvor,
ugleda spet danes tá smešni prizòr;
pa se ustavi v višavi,
reče oslétu in pravi:

»Če jaz bi htel tebi približati se,
sám moral do tãl bi ponižati se . . .
tebe bi glava bolela —
čast pa bi moja trpela!

»Uméti poléta ti Múzinih kónj
nikdár ne boš mogel; ves trud je zastónj!
Osel ostane le osel,
létanje ní njegov posel!

»Da pôpneš se v zrak, nedostaje ti sil.
Za vzlet tak posebnih, veš, treba je kril!
Pégazu Zevs jih je vstvaril,
mágarcu ní jih podaril.

»Kdó vé pač, kód Pégaza nosi polét?
On smélo preméri ti križem ves svet,
večji, ko tvoja ograja,
lepši, ko tvoja je staja.

»In koder on koli po svetu letí,
pod sáboj motrí on le žive ljudi;
písano gleda življenje,
rádosti v njem in trpljenje. —

»Obzòr idej tvojih ne sega črez plot,
na uzdí te kratki tvoj vodi gospod.
Skromen mi, sivko moj, bodi;

kar je nad táboj, ne sodi!

»Ne: vzpénjati se do pesniških višín —
pase te, krmi družina . . .
namén tvoj le žito nositi je v mlin!
Moko da nosiš iz mlina,

»Če hočeš, le rigaj in vpij, kritikúj! . . .
Če Pégaze sodiš, pa pómni in čuj:
dete že vsako na vasi
osla spozná te po — glasi . . .!«

To rekši s perotmi napréj nad zemljój
letí, letí Pégaz s ponôсноj glavój.
Gríva po vetru mu plove,
bliskajo mu se — podkóve.

PEVČEV GROB.

Tu torej gomila zdaj tvoja leži,
tu torej zdaj srce pokojno ti spi!
Glej, plošča še kaže kamnéna
njegovega črke imena!

Pač dolgo že, dolgo je tu pod zemljój!
In meni se zdi, kot bi bil pred menoj:
Ves, kakor mi žije in diše,
ves, kakor pravljica ga riše...

Na kloštrskem vrtu sedí samotar,
sam s sabo ko v snu govorí samotar:
čujó ga le rože cvetoče
in ptice po drevju pojoče.

»Mariji na slavo sem peval doslej,
a pesmi prepeval bom druge poslej!
Vam, ptice, sedaj bom prepeval,
vam, rože, srcé razodeval.

»Najlepše vas pesni navaditi čem,
ki sam je pred brati zapeti ne smem.
In vendar jo moram zapeti —
ní moči je v srcu imeti!

»Ah skoro, ah skoro me v grob položé,
ob njem se naséelite, ptičice vé,
iz srca, cvetice, mi kljite,
gomilo preprézite, krijte!

Stoletja pod zemljoj že spaval bom jaz,
nad mano pa pesem to boste tačas,
ve pevke mi vedno še pele,
ve rože sladkó jo dehtele...«

Pa, ko je preminol v cvetočih še dneh,
zagrebli, ah, niso ga v vrtnih tam tleh;
sred cerkve so grob naredili,
nanj marmor težák položili.

In pesem, ki pel jo je Stanko nekdáj,
kako bo pri grobu njegovem sedaj
iz slavčevih grl mu kipela,
iz čašic cvetličnih puhtela? ...

In tukaj gomila zdaj tvoja leží,
in tukaj zdaj srce pokojno ti spi!
Da, plošča na tleh mahovita —
na njej pa ime se ti čita!

Sred bujnega gaja košatih dreves,
med pisanim cvetjem tvoj grob je tu vmes!
A v krogu sred gozdne temine
razsute stojijo zidine...

Mar vekov vihar je zato sem prihrul
in zid samostanski zato je razsul,
da tvoje le želje bi branil,
da tvojo bi pesem ohranil?

Čuj, v glasih stoterih odmeva sladkó —
menihovo pesem pač ptice pojó!
Uho mi poslušá, poslušá...
Umeje že moja jo duša.

Ah, pesem, tá pesem mi znana se zdí...
Ó sveti svobodi se li ne glási?
Ó nadeji pač pokopani,
o zlati svobodi prodani!

ČASA NESMRTNOSTI.

„Kadar ob smrtni uri duša
stopi človeku do grla . . .
Kdo mu ponudi čarovne pijače,
da bi ga otel? . . .“

Koran, sura 75.

Turban pisan diči ruso glavo,
damaščanka mu visi ob boku.
Knjiga sveta je pred njim odprta, —
koran čita mladi Abduraman,
koran čita, suro baš o smrti,
in o smrti in življenju večnem.
Svetel dan mu sije skozi okno,
krasno jutro v izbo se smehljá mu
krasno jutro, dete vesne mlade,
ali v duši jasno ni kalifu.
Težke misli misli Abduraman! . . .
»Smrt! Že zopet duha obletavaš,
veščča črna, misel ne vesela?
Smrt? Umreti! — Moram li umreti? . . .
Allah v srcu vžgal ti čut ljubezni,
glavi vdihnil si duha modrosti,
meč oblasti dal si roki moji!
Glej, kako naj ločim od ljudi se!
Veže nanje me ljubezni spona!
Glej, kako naj misliti prestanem?

V duhu nosim svet in — tebe Allah!
Glej, kako naj z mečem se razstanem!
Najzvestejši mi je on tovariš . . .«
V težkih mislih je kalif kordóvski!
V težkih mislih tri pozove k sebi:

Zove k sebi Hákima, zdravnika,
zove k sebi Sófra, čarovníka,
zove k sebi derviša Rašída.

Stopi predenj prvi, Hakim, lečnik.

»Ni li leka zoper smrt na sveti?
Duh čemu nam? In čemu so vede? —
Mora biti — večno čem živeti!«

»»Jasni emir, solnce zemlje španske!
Srečen sem, da smem pred tabo stati!
Moč veliko ima znanost naša,
ali vsakdo večnosti ni — vreden! . . .
Ti nastrezi si v kristalni čaši
rose v polju, preden solnce vzide,
stopi v rosi biserov mi morskih,
pij pijačo mojo juter sedem . . .
Večno živel bodeš, emir jasni!««

Jedva svita dan se nad Kordóvoj,
s čašoj v roki spe kalif iz mesta.
V polje ide, preden solnce vzide,
roso streže v čašo si kristalno.
S polnoj čašoj v grad se svoj povrne,
vrže vanjo biserov peščico;
čaka, čaka na čarovno pitje,
ali biser ne stopi se v rosi!

In že stopi predenj Sofer slavni.

»Svetli emir, muslimanov dika!
Neumrlost dati čé ti Sofer.
Mnogo more veda res zdravniška —
vse premore veda čarovniška,
alkimija, sveta veda naša! —
Glej je čaše, ki nesmrtnost daje!
Pij zdravilo njeno čudodelno,
pij zlato, v tej čaši raztopljeno —
pij iz kupe moje si nesmrtnost!««

»»Sam pokusi jo poprej, pijačo!
Nagni krepko, Sofer moj učeni!«

»Svetli emir, čaša tá ni zame —
Ti edini . . .!«

»»Sam pokusi prvi!
Naj pijače vidim prej učinek!««

Dvigne Sofer kupo svojo k ustnom,
a kalif nad Sofrom damaščanko.
»»Glejmo, je li pitje tvoje pravo«« —
Abduraman mu odrobi glavo.

Stopi predenj stari Ali Rašid:

»Najmodrejši si v Kordóvi, serec?
Čuj, povej mi in skrivnost razjasni:
Ni li leka zoper smrt na sveti?
Mora biti — večno čem živeti!«

Dvigne roko stari Ali Rašid,
derviš stari v halji siromaški,
siva brada mu do pasa padá —
dvigne desno, pa kalifu reče:

»Leka iščeš, mladi Abduraman,
leka rad bi, ki nesmrtnost daje,

pil zdravilo, ki ti večnost daje?
Iskal leka takega pri vračih,
iskal že si ga pri čarodejih —
prevarili pa so vsi te kruto . . .
Sam imaš jo čašo čarodejno,
sam naredi pitje si nesmrtno!
Čaša tvoja je — življenje tvoje!
Sam napolni z večnosti jo lekom!
Čaša tvoja je življenje tvoje.
Vlivaj vanje vsak dan dela dobra,
dela slavna za rojake svoje,
za rojake in za domovino!
Zlega čina pa ni ena kaplja
v čašo nikdar ti ne kani toto!
Prej ne nehaj vlivati v posodo,
dokler polna ti ne bo do roba,
dokler polna čisto ni do — groba! . . .
Truplo tvoje pač strohni v gomili,
ali čaša tvojih del ostane!
Narod tvoj bo pil iz čaše tvoje,
s pitjem njenim bode se napajal —
v delih svojih živel sam boš večno! . . .«

Knjiga sveta je pred njim odprta,
a ne čita mi kalif korána,
zre za starcem, ki črez prag odhaja,
zre za njim, sam sebi si šepeče:
»Ta utegne biti čaša prava,
čaša tvoja, modri Ali Rašid!«

PRVA MUČENICA.

(Staroegiptovska bajka.)

Postavljena že je grmada ...
In ona vrh nje stoji — ah!
Gorjé tí, gorjé, mučenica:
v trenutku pepel boš in prah!

Privezana k stebru je deva,
obleko že sneli so ž nje ...
Boginja ti živa si krasna,
ne hči iz ponilske zemljé!

Lasjé ji vihrajo na vetru,
z grmade ozira se dol ...
Ves Memfis obsojenko gledat
na trgu se zbira okol.

V daljavo neznano zre deva.
Oči kaj goré ji takó?
Ponos mučeniški, nemara,
nesmrtnosti vera je to?

Glej, baklje že tu so goreče!
A žreci nesó jih samí —
služabniki Apisa sveti —
in njih poglavar govori:

»Odkod je k nam prišla, ne vemo!
Ne vemo, odkod je domá!
Ni otcu ni materi sama,
imena ne vé, ne pozná!

»Če Nila ni našega dete,
od Gange pač svete je tam;
iz Babela morda poslali,
iz modrih Aten so jo k-nam!

»Odkar nam Oziris in Izis
življenje delita in rast,
kar svetemu biku božanska
pri nas izkazuje se čast:

»to devo zdaj čuli smo prvič!
Smel govor je njen in ves nov;
tají nam red stari svetovni,
svetost taji naših bogov! —

»Njen nauk in njene ideje —
zapisano to že je kje?
Ni v hieroglifih besede
prevratne nikjer ne stojé! ...

»Ukazali smo ji molčati
in bičali jo do krvi ...
Zaman! Po Ponilju povsodi
zavajala nam je ljudi!

»V verige jeklene vkovali
nogé smo ji mi in roké ...
V dnu ječe na slami naj gnili
kostí ji na veke strohné!

»Črez noč so odprla se vrata,
zapah za zapahom razbít...
Zdrobila okove je težke
in planila zopet na svit!

»Bogovi zbok nje že jezé se,
do vrha je vzkípel njih srd...
Egipčani, njim jo žrtvujmo!...
Grmada zdaj tvoja bo smrt!«

»Zažgite!«... Gorí že grmada,
v dímu deva zavíta je vsa,
poljublja že ude ji plamen —
a ona se samo smehljá.

Kaj znači smehljaj na teh ustnih?
V očeh kaj pomeni tá žar?
Ponos mučeniški je sveti?
Nesmrtnosti nada je mar?

Le gôri, grmada, le svéti
prek sfíng, piramid v nedogled!
Preženi, razsveti temíne,
s katerimi svet je odet!

O luč!... Mučenica utihne...
Grmada pepel je in prah...
Kje zdaj si, boginja ti smela?
Kje tvoja nesmrtnost je? — Ah!

A kaj iz prahú in pepela
pred žreci tu dvíga se? Glej!
Spet živa stoji mučenica,
krasnejša, močnejša ko prej!

»Kdo si, čarodejka neznana?
O phoenix prečudni ti kdo?« ...
A ona krvnikom se smeje,
s ponosom jim reče le tó:

»I smrt sem premagala slavno!
Nesmrtna zato sem poslej ...
Ime mi je — Misel Svobodna,
a moj je ves svet zanaprej! ...

GREŠNIK.

Noč. V koči samôtni nad Gangoj
skrivnostno še baklja gorí.
Na pôdu sedíjo menihi;
sám Buddha med njimi stojí.

Napól razsvetljêni obrazi
zamišljeno gledajo v tla.
Vse tiho . . . Možjé so tí, misliš,
iz ónega prišli svetá.

»No, bratje« — pretrga molk Buddha —
»kdó vé še med vami kak greh?
Zdaj vprašam vas v tretjič in zadnjič . . .
Spovédali vsi ste se vseh?

»Gorjé mu, kdor madež prikril bi,
zamóлча! na vesti bi kaj!
Nikóli se ne bi posvétíl,
ne vnišel v nirváne bi raj. —

»Nobeden se več ne oglasi?
Obred že je sveti končán? . . .«
Še eden! . . . Učenec Ambattha,
pred Buddho tja stopi skesán:

»Grešil sem, prevzvišeni mojster!
Grešil sem hudó, prehudó;
kakó naj odkrijem ti krivdo?
V dnu duše me peče zeló . . .«

»»Ne boj se! Kaj bil bi pač storil?
Zavedla te vroča je kri?
Pogledal — kaj ne? — preglobóko
mladenki si kakí v očí? —««

»Jaz *mislil* sem, o prečastiti!
Sám mislil sem, s svojo glavó!
Življenja uganko sám htel je.
proníkniti smélo duh moj.

»Vsemira uzroku in svrhi
prodreti sem skušal do dná;
premišljaj rad sám sem, pogosto,
razvoj in postanek svetá.

»Resnici pogledati v lice
sem s svojimi žélel očmí,
iskáti z razumom je svojim
od mladih hrepênel sem dni.

»In misli poletu nikoli
ográj jaz ne stavim, ne méj . . .
Po veri brahmanov to greh je,
kar delal, žal, jaz sem dosléj.

»Kar v Vedah je pisano svetih,
to misliti človek le smé!
Ne glóblje, ne više, ne dalje . . .
Kdor misli drugače — gorjé!«

Le redko smejal se je Buddha,
sedaj nasmehljá se sladkó,
začudeno gleda učenca,
smehljaje mu pravi takó:

»Čemú pač nam vsakemu svojo
bog Brahma bi glavo bil dal?
Čemú bi nam duha luč sveto
tam z lučjo bil svojoj prižgal?!

Čemú imaš nogi? — da hodiš!
Za delo ti dvoje je rok:
z razumom pa v glavi ti misliš . . .
A misliti zná le še bog!

»Čim bolj ti sám misliš svobóдно,
tem bolj si podoben — bogú,
tem bolj približuješ se Brahmí . . .
Le misli zató brez strahú!

»Le misli, Ambattha preljubi!
Le dalje ves svet preišljúj!
Da misliti greh bi bil morda —
brahmanom tegà ne verúj!«

KRIŠNA.

In višje, višje v zrak nesó
nevidne ga peróti . . .
Glej, rajsko mesto Dvárakam
bleščí se že napróti.

To bog je Višnu! Tisoč let
potóval je po sveti;
kot človek Krišna živel sám,
učil ljudi živeti.

Domá . . . Družina vseh bogóv
sprejemlje Krišno v raju,
sprejemlje Indra, car nebés,
v čaróbnem ga sijaju.

Obsipajo ga z vprašanji
bogovi vsi nebeški:
»Kakó si, Krišna, živel tam
na zemlji po človeški?« —

»Nesmrtniki presrečni vi,
lahkó vam bogovati!
Visôko je nad svetom vam
lahkó gospodovati!

»Kaj veste vi, kaj to je — kri,
sok živi, rdeči, vroči!
Kakó človeka greje tá
po žilah mu poljóči.

»Ne čutite, kaj to je — strast,
kaj hrepenenje, želje;
ne stiska žalost vam srcá,
ne dviže ga veselje.

»Ne veste, kaj ljubezen je
in kaj življenja cvet je;
ne veste, kaj življenja raj,
kaj njega slast in med je.

»Ne veste, kaj je to — napást,
kaj bôrba brez odmóra; —
ne veste, kaj je pad in greh,
kaj kês in kaj pokóra.

»Ne veste, kaj je nada, strah,
in kaj obupa srd je;
kaj rojstvo je, neznano vam,
ne veste ni, kaj smrt je . . .

»Vse to, bogovi, skusil sem
živeč, trpeč na sveti . . .
Oh, toži mi se po ljudéh,
spet hotel bi živeti!

»»Imejte večnost svojo vi
in dolgčas njen moreči! . . .«
In Višnu stopi spet na svet,
kot Buddha se včloveči.

BAZARSKA PARABOLA.

Kakor ul pa hrumí in šumí spet
štambulski veliki bazár;
skozi streho stekleno vanj pada
poldnevnega solnca žar.

Sredi ulice dolge in tesne
tam Ahmet svoj dučan imá,
dragocenosti svetle prodaje,
prelestne reči iz zlatá.

Toda danes le redkokak kupec
pri njem se gredoč pomudí.
Na preprogi trgovec na pôdu
s prijateljem starim sedí.

Cigarete kadita vonjive
za kratek čas znanca takó,
in pa kavo vmes pijeta črno
ter ménita tó se in tó . . .

»Da, moj Ahmet«, modruje prijatelj,
pihivši v zrak siv kolobár,
»i življenje je naše, ti pravim,
baš takšen-le pisan bazár!«

»I življenje? Dà! Vabi, ponuja,
češ: ,kupi si, česar želiš!'
A za vse to je plačati drago,
ničesar zastonj ne dobiš. —«

»Za medíce kozarec — grenčice
izpiti je čašo do dná;
za veselja, za vžitka hip kratek
pogosto daš mero gorjá. —«

»Za vse nádeje svetle in solnčne
življenje zahteva kup drag:
to prevare so bridke, kaj ne da?
in zmot, razočáranj je mrak. —«

»Če dosegel z naporom si, trdom
in v znoju obraza kak vspéh —
da ne zruši se, kar si si zgradil,
srcé ti zató je v skrbéh. —«

»In če z duhom v višine vzleteti
presmelo želiš v nedogled —
i poskus tá poplačaš z izkušnjoj,
da ózek spoznanja je svet . . .«

»A življenje to sámo ob sebi —
s čim plača ga vsaki zemlján?«
»Za življenje spet damo življenje,
in s smrtjo je dolg poravnán! . . .«

Na preprogi sedita starca,
pretrésata tó in tó stvar . . .
In kadita pa srebljeta kavo —
šumí okrog njihú bazár.

JAZ.

Strah pred menój te mar je, strah?
Razuma božjega nositelj,
prirode smeli ti krotitelj!
O človek, ti trepečeš plah!
Sám polbogá veličaš sebe —
močnejši kdo je li od tebe?
Poglej mi, veleum, v obraz:
Jaz, moč prirodna, to sem jaz!
Veliki človek, kdo pa tí si?
Ti meni gospodár — še nisi!
Ti meni to si, kar črvič,
ti meni majhen, pust si — nič!
In s tém ničesom, kadarkoli,
igrám se jaz po svoji volji.
Če hočem, s tajnoj ti rokój
potresem zemljo pod tebjó:
in pókajo kostí ji, skale,
ki prej so trdno se držale;
in tla se zemska zibljejo
in majejo in gibljejo
ko morska raven valovita,
če burja biča jo srdita . . .
In kar gradíš si, »zemlje car«,
na tleh nestalnih — kaj mi mar!
Tá mesta tvoja in palače,
po kterih znanost se uči,

umetnost sveta se slavi —
otročje meni so igrače!
Če hočem, samo eden hip —
in vse razrušim v prah in sip.
Porušim cerkve ti ponosne,
pagóde stare stolponosne;
in džámije razsujem v prah
in sinagoge tí na mah.
Poderem tvoje žrtveníke
in ž njih svetníke in malíke;
ti sám pa iz razpadlih hiš
berač brez strehe mi bežíš . . .

O, ne preklinjaj mi »očeta«,
o, ne preklinjaj mi — bogá!
Ne »oče«, tá ní brez srcá,
brez krívd ne tepe on detéta.
Ne! dober oče ne podí
otrók iz hiše sred nočí,
iz sladkega ne dramí spanja,
ne goni jih iz stanovanja
polnagih vunkaj v mraz in mrak!
Iz póstelje na cestni tlak
slabótnih porodnic ne meče,
ko dete v krilu jim trepeče.
Očetu smili se bolník,
svet mu njegóv je žalni krik;
črez prag otrôka, ki umira,
ne vlačí oče in ne tira . . .
O, ne preklinaj mi bogá!
Ne »oče« — jaz sem brez srcá,
jaz, moč vsemirna, moč prirodna,
in tebi, človek, moč usodna . . .

Trepečeš!? Ti se me bojíš?
Sovražíš me in me črtíš?

Čemú? Ne delaj mi krivíce!
Kdó sem? Poglej mi bliže v lice!
Sedaj sem Brahma, stvarnik tvoj,
ustvarjam z modroj ti rokój
svet poln življenja, velekrasja,
svet poln razuma in soglasja.
A zdaj sem Siva, ki tá svet
prevračam v kaos divji spet.
A nisem Brahma niti Siva,
le moč prirodna jaz sem živa!
In ne ustvarjam ti svetóv,
ne uničujem jaz jih vnóv —
le gibljem se brez prenehanja,
od vekov večno brez prestanja . . .
Ne vem, kaj je življenje, smrt,
neznana srd sta mi in črt,
a tudi ne poznam ljubezni;
ne vem, kaj je dobróst in zlost,
ne vem, kaj greh je, kaj svetóst,
poznám le — zákon svoj železni;
nepremakljiv, strog, večen je
in trd, neoporečen je!
Kdó sem? Le premotrávaj me,
spoznávaj, proučávaj me —
zabava krasna, duhovita —
do dná spoznal ne boš mi bita!
Jaz sužnja tvoja? Rob tí moj?
To večni je med nama boj.
Komú na prid, kdaj boj končá se,
ki z novoj siloj vsak dan rase?
Kdó sem? Kdo pač razreši dvom?
Vesoljnost jaz sem, tí — atóm.

LUČ IZ NESKONČNOSTI.

Iz neskončnosti luč!
Ti me gledaš,
ti me vabiš — odkod?
Si-li žar porodivše se zvezde,
vzplamenivše na novo v vsemiru
na ukaz vsemogočne moči,
vsemogočnega, večnega Brahme,
ki zažiga življenje,
ki ustvarja svetove iz sebe,
kadarkoli, kjerkoli baš hoče?
Si odblesk li življenja
vtripajočega burno
in poljočega bujno
na telesu svetovnem neznanem?
Ali plamen poslednji si morda
v nič razpadšega stvarstva in v kaos
razpršivše se zgradbe,
umotvora,
organizma, ki ni več potreben?
Kaj si, luč? Kdo to vé!
Zrem porod li? Življenje?
Ali smrt? . . .
Ti pa svetiš in siješ
mi iz bajnih prepadov.

Glej, in vendar in vendar
ti dospela si k meni
po neskončnosti poti
sèm do mojih oči,
do duhá in do mojega čuvstva . . .
Ti uganka si meni,
jaz uganka sem tebi!
Toda, midva oba sva le — eno!
In obadva le majhni sva iskri
neizmerne ognja — življenja,
neizmerne moči, neizčrpne
energije vesoljne prirodne . . .
In obá epizodi sva kratki
v zanimivem romanu,
ki imé mu je »kosmos«,
ki ga piše od vekov
naš največji poet,
genialni bog Brahma . . .
Luč skrivnostna iz večnih prepadov,
luč, ki svetiš v oči mi in v srce
v čarojasnih nočéh:
v osamelosti si mi družica,
ljubezniva si mi tovaršica!
Duša moja razpenja peroti,
hrepeneča vzdiguje se k tebi;
od veselja pozdravlja te, peva
ta preskromni ti psalm.

AHASVERJEVA HIMNA NOČI.

Mrači se zopet . . . Po obzorju širnem
že prve dolge sence begajo . . .
Ko katafalčne rjuhe se počasi
po gorah in dolinah vlegajo . . .

In tam in tam — pošast že plove črna,
sem proti meni plove črna Noč;
ko netopir na krilih velikanskih
leti pod nebom sem grozeče zroč . . .

Čimdalje bliže in čimdalje bliže . . .
Sedaj v temó sem krog in krog zavit.
In zdi se mi: ta Noč me gleda, gleda,
in iz oči žari ji blazen svit . . .

In škodoželjno gleda me, reži se,
ironski roga Noč se mi v obraz,
češ: »Kdo premagal zopet je svetlobo
in solnce tvoje, Ahasver? Kdo? — Jaz!«

Le glej me, demon! Saj poznam, poznam te!
Odkar po svetu blodim ti proklet,
ah, često videl sem te, znanka temna,
in žal in žal, sedaj te vidim spet!

In spet pojo navdušene ti himne
poetje tvoji plačani, ah, čuj!
In ljudstvo ploska ti po cestah — slišiš?
Raduj triumfov tvojih se, raduj!

Zdaj ti kraljuješ, ti sediš na tronu,
ti ukazuješ in ti vladaš spet;
po željah tvojih, Noč, in vzorih tvojih
zdaj diha, giblje se in suče svet . . .

Ah, in kako zabavljajo na solnce,
ki ga premágala si baje ti!
Pod tvojimi perotmi pač predobro
prijateljem se tvojim zdaj godi . . .

Moderna si! Kaj tratil bi besede!
Kdo vpraša, kaj nastop nam hoče tvoj!
Prinašaš srečo ali pa pogubo?
Moderna si! Slavi te ljudstva roj . . .

In glej in strmi, demon, pa se čudi!
Jaz tudi liro v rokah že držim
in tudi jaz zabrenkam zdaj ti pesem.
O naj te počastim in proslavim!

O, saj čim črnejša ti kdaj si bila,
tem lepši vselej si rodila dan;
in tem svetleje je sijalo solnce
potem še vsakikrat čez hrib in plan . . .

Zato pojo ti slavo strune moje,
hej, zmaj pošastni, ti strašeča Noč!
Zato ti himne poje lira moja,
ker pade skoro vlade tvoje moč.

Pomičejo navzdol se že kazala
na uri . . . In nemudno teče čas . . .
Čuj, petelini že pojo po svislih!
Veš, kaj pomenja njih budilni glas?

Glej, tam za gôroj — tam se nekaj svita!
Nebo skrivnostno že se tam žari . . .
Tam zarja nova, jutro dobe nove,
svobode solnce tam se že rodi!

AHASVER POD KRIŽEM

In že spet te vidim . . . Nag visiš razpet
na jelovem križu, mrtev, tih in bled.

In po cesti prašni gor in doli todi
mimo tebe ljudstvo vozi se in hodi.

Kaj za vrvež cestni pač se meniš ti!
Nagnjena je glava, sklenjene oči.

Večno soľnce z neba ti poljublja lica;
nad glavój brní ti telegrafska žica.

Misli blisk prenaša noč in dan po njej,
nove, smele misli križem svet naprej . . .

Pomniš Ahasverja? . . . Tamkaj v daljnem
mesti
videl sem v svetišču, slišal te na cesti.

Kakor grom z oblakov grmel glas je tvoj
med písmarjev glupih, farizejev roj.

Bičal njih sebičnost, bičal licemerstvo,
bičal častihlepnost si in praznoverstvo.

Bičal si nadutost, svetohlinstvo, laž . . .
Prašal nisi: rob je ali velikaš.

Pal si v borbi s svetom, zelotizma žrtev,
zlobe in bedaštva, fanatizma žrtev.

Videl žaloigre té sem zadnji čin.
Kot zmagavec pal si, mučenik, trpin!

Pomniš Ahasverja? . . . Htel si bil počiti
tam pred hišoj mojej ter si oddehniti.

S križem tvojim bil sem te nerad odgnal —
ščuvala me na-te besna je druhal.

Brez mirú za kazen zdaj po svetu blodim.
Devetnajst sto let že ožigosan hodim.

Često vidim križ tvoj — čudno to drevó.
Zeleneti videl že sem ga lepó.

Cvetje videl večkrat sem na njem dišeče,
sadje zlato videl sem na njem zoreče.

Potnikov krepčalo ž njim se je nebroj,
ko od težke poti lil jim s čela znoj . . .

Videl pa sem tudi . . . Za vešala tvoja
skrival svet je često že zločinstva svoja.

Videl sem, kako je vihtel mnog tirán
križ tvoj kot orožje, kot osebno bran.

S križem je okrutnik tvojim okoreli
préstol svoj podpiral slabi, prepereli.

In še več sem videl! O, ti modri svet!
Križ je tvoj grmadam rabil za podnet!

A v imenu tvojem kurili grnade
njega dni so razni slavni Torquemade.

In v plamenih zgôrel mnog je živ svetnik,
mnog svobodne misli hraber mučenik . . .

S prtom tvojim hteli pa so že zakriti
solnčno luč resnice modrijani zviti.

Iz železnih žrebljev trdih teh-le treh
spone so kovali sužnjem v temnih dneh . . .

Ah, vse to sem videl jaz na svoji poti;
priča bil sem mnogi že človeški zmoti.

Razumeli niso tvojega duhá,
polnega ljubezni tvojega srcá.

Pa namesto sprave in mirú; ljubezni
tvoji že učili verniki so jezni

često le sovraštvo, srd in slepi črt,
brate drugih misli pa gonili v smrt . . .

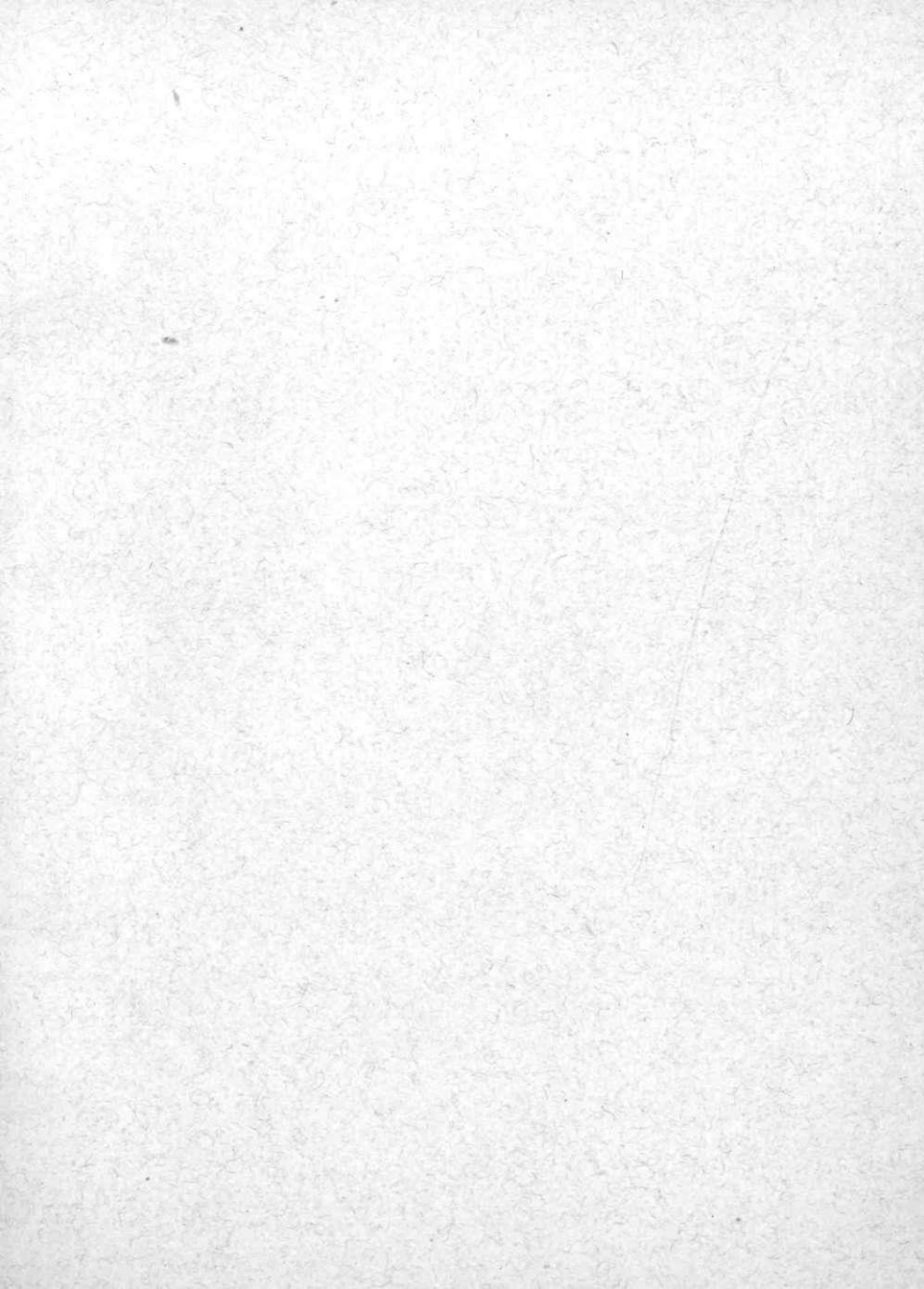
Zdavnaj sta umrla, zdavnaj pokopana
dva sodnika tvoja, Kajfež in pa Ana.

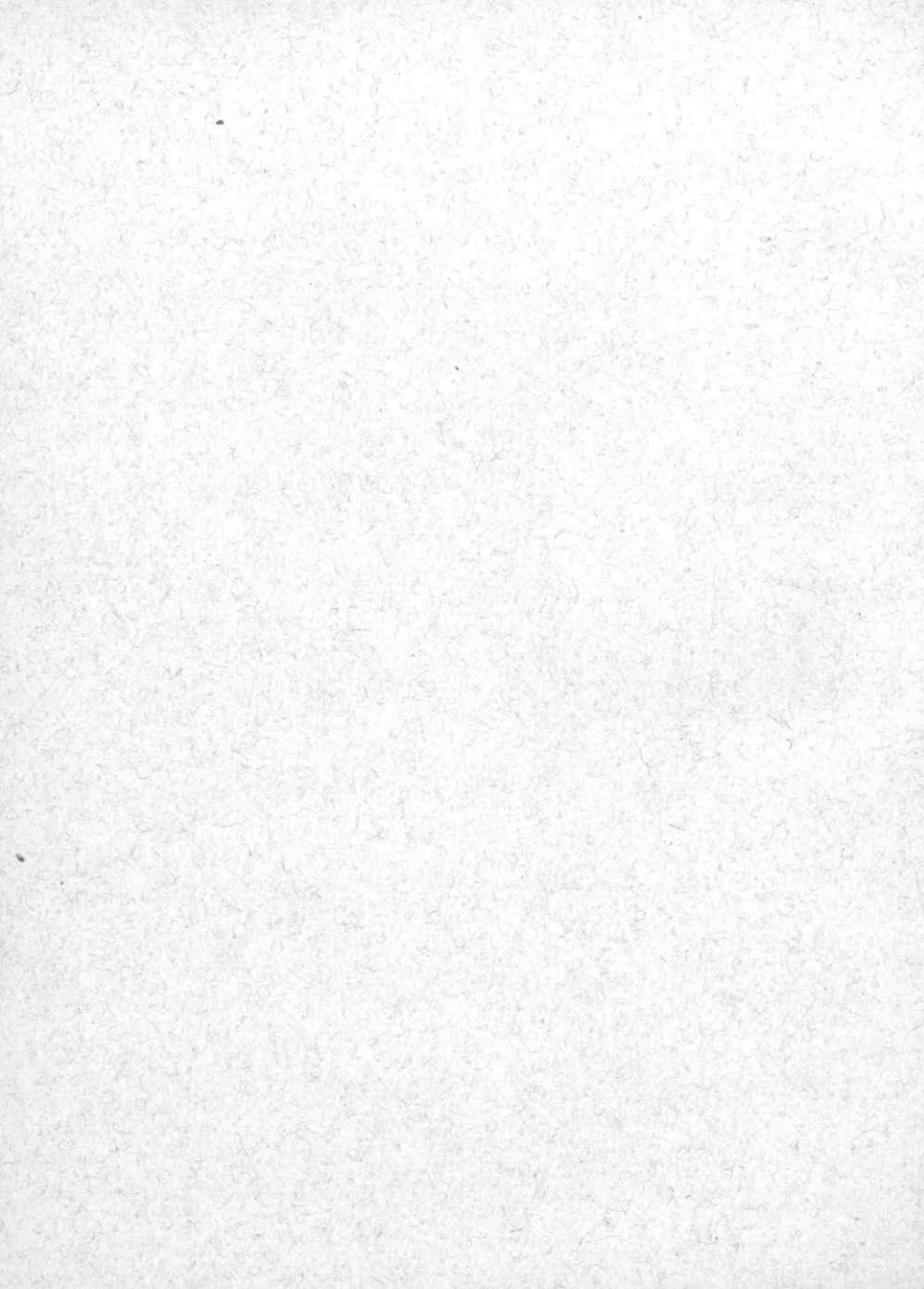
Ni pa izumrl še farizejev rod,
in pismarjev dosti srečam še povsod.

In ko spet bi pošlal te na svet Jehôva,
sodili hinavci, veš, da bi te znova!

Farizejev zbor bi spet psoval te, vpil . . .
»Križaj ga!« Pilatu bi s pestmi grozil.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00155-#

00000077217

